

TYTÖISTÄ KASVAA NAISIA, POJISTA MIEHIÄ

Väittämäkortit kouluterveydenhoitajan tueksi
seksuaalikasvatukseen yläasteikäisille

Elsi Laitinen ja Kaarin Savolainen

Opinnäytetyö, kevät 2011

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Etelä, Helsinki

Hoitotyön koulutusohjelma

Terveystyöntekijä (AMK)

TIIVISTELMÄ

Laitinen, Elsi & Savolainen, Kaarin. Tytöistä kasvaa naisia, pojista miehiä - Väittämäkortit kouluterveydenhoitajan tueksi seksuaalikasvatukseen yläasteikäisille. Helsinki, kevät 2011, 68s., 4 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Helsinki. Hoitotyön koulutusohjelma, Terveydenhoitotyön suuntautumisvaihtoehto, terveydenhoitaja (AMK).

Kouluilla on velvollisuus nuorten seksuaalikasvatukseen. Käsitys seksuaalisuudesta luodaan nuorena, minkä takia koulun seksuaalikasvatuksella on tärkeä asema. Nuorten tiedot seksuaalisuudesta vaikuttavat siihen, mitä he ajattelevat seksuaalioikeuksista ja seksuaalisuuden monimuotoisuudesta. Tämän vuoksi on tärkeää, että näitä teemoja käsitellään muun seksuaalikasvatuksen yhteydessä.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa produkti, jonka tuotos olivat seksuaalikasvatusta tukevat väittämäkortit terveydenhoitajan työvälineeksi. Väittämäkortit tuotettiin Helsingin kaupungin kouluterveydenhuollolle, joka toimi myös opinnäytetyön yhteistyökumppanina. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa työväline terveydenhoitajalle seksuaalikasvatuksen tueksi. Tavoitteena oli saada nuoret pohtimaan omaa seksuaalisuuttaan ja sen ilmenemistä sekä seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Opinnäytetyön raporttiosuus sisältää teoria- ja tutkimustiedon, johon väittämien sisältö perustuu. Raporttiosuudessa käsitellään nuoria, nuorille suunnattua seksuaalikasvatusta ja kouluterveydenhuoltoa. Väittämäkortit toteutettiin PowerPoint-tiedostona, koska silloin kortteja on mahdollista käyttää sähköisesti että paperiversiona. PowerPoint-tiedostona sitä on myös helppo välittää sähköpostitse terveydenhoitajille.

Väittämäkortit esiteltiin kahdella yläasteikäisellä nuorella ennen varsinaista testausta. Testasimme väittämäkortteja pitämällä niiden avulla oppitunnit kahdelle 8.-luokalle Aleksis Kiven peruskoulussa. Oppilailta kerättiin palautetta kirjallisesti oppitunnin päätteeksi. Suurin osa koki väittämät ajankohtaisiksi ja sopiviksi yläasteikäisille.

Asiasanat: seksuaalikasvatus, nuoret, väittämäkortit, seksuaalinen identiteetti, seksuaalinen itsemääräämisoikeus, kouluterveydenhuolto

ABSTRACT

Laitinen, Elsi & Savolainen, Kaarin. Girls grow into women, boys into men - argumentative cards to support school nurse in sexual education in school. 68p., 4 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Nursing, Option in Health Care. Degree: Public Health Nurse.

Attitudes and values about sex and sexuality reflect awareness and choices made at a young age. The aim of our production thesis was to create flashcards to be used in sexual education in secondary schools in Helsinki. These cards contained statements concerning sexual rights and sexual-identity. With the help of flashcards the aim was have a conversational approach to teach and learn about the subject of sexuality.

The statements were based on the theory from previous studies about teenagers and their sexual behavior. Online discussion forums for young people were also followed in order to create the statements. The main themes were collected from the discussions which were then modified into ten statements. The educational session concerning the statements can be held either individually or with the whole class.

The flashcards were tested on two classes of eight graders in Aleksis Kivi Comprehensive School in 2011. Their opinions were taken into account in order to develop the flashcards. Mainly, the participants gave feedback about the language and some changes were made to flashcards. They evaluated the cards and considered those suitable for sexual education purposes. The discussion based on the statements was found informative and useful. Sexuality among multicultural pupils was not studied; however, it might be beneficial to create several types of flashcards for different purposes.

Keywords: sexual education, secondary school, flashcards, sexual-identity, sexual rights

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	7
2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat	7
2.2 Kohderyhmä	7
2.3 Tavoitteet	8
3 KOULUTERVEYDENHUOLTO	9
3.1 Kouluterveydenhuollon historiaa	10
3.2 Kouluterveydenhuolto nykyään	11
4 OSALLISTAVA TERVEYDEN EDISTÄMINEN	13
4.1 Terveyskasvatus	13
4.2 Seksuaalikasvatus	15
4.3 Seksuaalikasvatuksen menetelmiä	17
5 YLÄASTEIKÄISTEN KEHITYSVAIHEET	19
5.1 Psyykinen kehitys	19
5.2 Sukupuolinen kehitys	20
5.3 Sosiaalinen kehitys	21
5.4 Seksuaalinen kehitys	21
6 VÄITTÄMÄKORTTIEN PERUSTAA	23
6.1 Seksuaalinen itsemääräämisoikeus	24
6.2 Väittämät seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta	27
6.3 Seksuaalisen identiteetin kehitys	30
6.4 Väittämät seksuaalisen identiteetin kehityksestä	33
6.5 Hyvän terveysaineiston laatukriteerit	35
6.5.1 Sisältöön ja kieliasuun liittyvät laatukriteerit	36
6.5.2 Ulkoasuun ja kokonaisuuteen liittyvät laatukriteerit	36
7 KIRJALLISEN PRODUKTION TUOTTAMISPROSESSI	38
7.1 Työskentelyprosessin kuvaus	38
7.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	39

8 VÄITTÄMIEN ARVIOINTIPROSESSI.....	41
8.1 Väittämien esitestaus.....	41
8.2 Nuorten arvio väittämäkorteista.....	41
8.3 Oma arvio väittämäkorteista	45
9 POHDINTA	47
9.1 Väittämistä	47
9.2 Opinnäytetyö ammatillisen kehityksen näkökulmasta.....	51
LÄHTEET.....	55

LIITE1: Saatekirje terveydenhoitajille

LIITE 2: Väittämäkortit seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta

LIITE 3: Väittämäkortit seksuaalisen identiteetin kehityksestä

LIITE 4: Palautelomake nuorille

1 JOHDANTO

Terveystiedon opetussuunnitelmaan kuuluvat seksuaaliterveyden osalta 7–9-luokilla ihmissuhteet, seksuaalisuus, käyttäytyminen ja niihin liittyvät arvot ja normit. Opetussuunnitelmaan kuuluu myös nuoruuden kehityksen erityispiirteitä, kehittyvä seksuaalisuus sekä fyysinen ja psyykinen kasvu ja kehitys. (Opetushallitus 2004.) Valmistimme opinnäytetyönämme väittämäkortit käytettäväksi työvälineenä seksuaalikasvatuksessa yläasteella. Väittämäkorteissa pyrimme huomioimaan nuoruuden fyysistä ja psyykkistä kasvua ennen kaikkea seksuaalikasvatuksen näkökulmasta. ”Lapsen ja nuoren seksuaalisen kehityksen tukeminen on koulun opetus- ja kasvatustyön sekä kouluterveydenhuollon tärkeä osa-alue. Yhteinen tavoite on, että lapsesta kehittyy omaa ja toisten seksuaalisuutta ymmärtävä, ihmisen itsemääräämisoikeutta kunnioittava ja vastuullisesti käyttäytyvä aikuinen, joka pystyy läheisiin ja lämpimiin ihmissuhteisiin ja kokee seksuaalielämänsä mahdollisimman onnellisena ja täysipainoisena.” (Stakes 2002, 54.) Seksuaalikasvatuksella on täten merkittävä rooli terveystiedon opetuksessa sekä kouluterveydenhoitajan työnkuvassa.

Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisemassa kuvauksessa seksuaalikasvatuksen haasteista vuodelta 2000 opettajien ja terveydenhoitajien kuvaamana selviää, että seksuaalikasvatuksen menetelmiin ja materiaaleihin kaivattiin kehittämistä. Tutkimuksessa koettiin luentotyypiset ja keskustelevat menetelmät hyväiksi, mutta vastaajat toivoivat uusia pelejä ja materiaalikansioita tukemaan seksuaalikasvatusta. (Nummelin, Rimpelä, Luopa, Stubbe & Jokela 2000, 24.)

Helsingin kaupungin kouluterveydenhuollosta esitettiin toive kehittää uusi työväline yläasteen seksuaalikasvatukseen. Materiaalin pääasiallinen käyttäjä olisi kouluterveydenhoitaja. Idea tuntui hyvältä, koska koemme mielekkääksi tuottaa konkreettista hyötyä tuovaa materiaalia, jota voisimme itsekin hyödyntää tulevaisuudessa työn tukena.

Koska valmista mallia ei ole ja tarkoitus on kehittää uusi toimintamalli seksuaalikasvatukseen, pyrimme kehittämään produktin mahdollisimman taloudellisesti ja sellaiseen muotoon, että työtä pystytään muokkaamaan myöhemmin. Tämän vuoksi toteutimme

produktimme väittämäkortteina, joita on mahdollista käyttää joko sähköisesti Power-Point-esityksenä tai paperiversiona.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat

Työmenetelmien kehittäminen on aina ajankohtaista, koska tieto terveyteen vaikuttavista tekijöistä muuttuu ja kehittyy koko ajan. Haastavaksi työvälineiden kehittämisen tekee se, että tieto on jatkuvasti paremmin saatavilla ammattilaisilla mutta erityisesti myös asiakkailta. Kouluterveydenhuollon menetelmällisen ja sisällöllisen kehittämisen muutospainetta luovat lasten, nuorten ja perheiden muuttuvat toimintaympäristöt. (Pietilä, Eirola & Vehviläinen-Julkunen 2001, 152–164.) Terveystyöntekijän asiantuntijuuteen kuuluu keskeisenä osana oman työn, ammatin ja työmenetelmien kehittäminen (Haarala & Tervaskanto-Mäentausta 2008, 28).

Tarkoituksena on tuottaa kouluterveydenhoitajille valmis työväline seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen yläasteella. Opinnäytetyönä valmistuvien väittämäkorttien hyödynsajia ovat Helsingin kaupungin kouluterveydenhoitajat sekä yläasteikäiset varhaisnuoret. Väittämäkorttien tavoite on herättää nuoret pohtimaan ja keskustelemaan seksuaalisuuteen ja sen ilmenemismuotoihin liittyvistä teemoista yhdessä aikuisen kanssa.

Opinnäytetyönä Helsingin kaupungin kouluterveydenhuolto toivoi valmistettavan helpokäyttöistä ja edullisesti toteutettavaa materiaalia. Yleistasolla materiaali sovittiin liitettäväksi seksuaalikasvatukseen mutta tarkka rajaus jätettiin yhteiskeskustelussa tekemättä ja vastuu tarkasta aiheen valinnasta annettiin meille.

2.2 Kohderyhmä

Toiminnallinen opinnäytetyö, tässä tapauksessa väittämäkortit, tehdään aina jollekin tai jonkun käytettäväksi. Tarkka kohderyhmän rajaus on tärkeää sisällön ja työn toteutuksen kannalta. (Vilka & Airaksinen 2003, 38–40.)

Väittämäkortit on suunniteltu työvälineeksi kouluterveydenhoitajan käyttöön. Väittämäkortteja hyödyntäen kouluterveydenhoitaja voi kartoittaa ja havainnoida nuorten kes-

kustelua korttien aiheista ja ammattitaitoaan käyttäen ohjeistaa nuoria esille nousevissa asioissa. Väittämien sisältöä on pyritty lähestymään nuorten lähtökohdista, heitä mieltäytyttävistä asioista ja ongelmista.

Nuoret on otettu huomioon väittämäkorttien ulko- ja kieliasussa. Väittämät on suunnattu nuorille mutta asiasisältö on esitetty terveydenhoitajan ammatillinen osaaminen huomioon ottaen. Näin terveydenhoitaja voi nostaa keskusteluun tärkeitä aiheita nuorten lähtökohdista.

2.3 Tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa työväline terveydenhoitajalle seksuaalikasvatukseen yläasteelle. Työvälinettä apuna käyttäen tavoitteena on saada nuoret pohtimaan oman seksuaalisuuden kehittymistä ja sen ilmenemistä. Näin pyrimme osaltamme tukemaan terveydenhoitajaa terveystasvattajana yläasteella.

Väittämäkortit ovat nuoria osallistava menetelmä seksuaalikasvatuksessa. Väittämien on tarkoitus rohkaista nuoria puhumaan paikoittain hankalastakin asioista sekä keskenään että aikuisen ammattilaisen kanssa. Väittämät on laadittu niin, ettei oikeaa tai väärää vastausta ole, jolloin nuorten on pystyttävä ajattelemaan aihetta laajemmin ja ymmärrettävä seksuaalisuuteen liittyvät haasteet. Väittämien pääaiheet ovat seksuaalisen identiteetin kehitys ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus.

3 KOULUTERVEYDENHUOLTO

Kouluterveydenhuollon tarkoituksena on turvata jokaiselle oppilaalle mahdollisimman terve kasvu ja kehitys. Tarkoituksena on myös juurruttaa oppilaisiin terveyttä edistävät elämäntavat ja luoda hyvä perusta aikuisiän terveydelle ja hyvinvoinnille. Kouluterveydenhuolto kuuluu perusterveydenhuoltoon. Kunnilla on velvollisuus järjestää koulu- tai opiskeluterveydenhuolto peruskoulussa, lukiossa ja ammattikouluissa opiskeleville. (Terho, Ala-Laurila, Laakso, Krogius & Pietikäinen toim. 2002, 18; Stakes 2002, 28–29.)

Terveydenhuoltolaki tulee voimaan 1.5.2011 ja se osittain kumoaa aikaisemman Kansanterveyslain muun muassa kouluterveydenhuollon osalta. Terveydenhuoltolain mukaan ”kunnan on järjestettävä kouluterveydenhuollon palvelut alueellaan sijaitsevien perusopetusta antavien oppilaitosten oppilaille. Kouluterveydenhuollon palveluihin sisältyvät:

- 1) kouluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen sekä seuranta kolmen vuoden välein;
- 2) vuosiluokittain oppilaan kasvun ja kehityksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen;
- 3) oppilaan vanhempien ja huoltajien kasvatustyön tukeminen;
- 4) oppilaan suun terveydenhuolto, johon sisältyvät suun terveystarkastukset vähintään kolme kertaa ja yksilöllisen tarpeen mukaisesti;
- 5) oppilaan erityisen tuen tai tutkimusten tarpeen varhainen tunnistaminen ja tukeminen sekä pitkäaikaisesti sairaan lapsen omahoidon tukeminen yhteistyössä muiden oppilashuollon toimijoiden kanssa sekä tarvittaessa jatkotutkimuksiin ja -hoitoon ohjaaminen;
- 6) oppilaan terveydentilan toteamista varten tarpeelliset erikoistutkimukset”. (Terveydenhuoltolaki 2010/1326, 2 luku, 16 §.)

Kouluterveydenhoitaja toimii kouluympäristössä terveydenedistämisen asiantuntijana ja toteuttaa edellä mainitun lain säädöksiä.

3.1 Kouluterveydenhuollon historiaa

Koululääkäreiden ja kouluterveydenhuollon merkitys ja sen työmuoto alkoi kehittyä 1800-luvun Keski-Euroopassa. Suomeen eurooppalainen käytäntö koululääkäreistä tuli 1800-luvun lopussa. Koululääkärin toimenkuva muodostui 1896 luodun Wiesbadenin koululääkärijärjestelmän pohjalta. Sen mukaan koululääkäri antaa oppilaille neuvoa ja ohjeita, joiden tarkoituksena on edistää ruumiin ja hengen voimien säilymistä ja vaurastumista. Lisäksi koululääkärin tuli tarkistaa terveysoloja kouluhuoneistoissa sekä valvoa kouluelämän yleistä laatua. (Terho ym. (toim.) 2002, 14–15.)

Ensimmäiset merkinnät kouluterveydenhoitajasta ovat vuodelta 1921. Tällöin Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja ruotsinkielinen Samfundet Folkhälsan palkkasivat kouluhoitajattaret koululääkäreiden avuksi. Kouluhoitajattarien työtä olivat koulukäynnit, kotikäynnit ja suuremmilla paikkakunnilla myös poliklinikkakäynnit. Kouluhoitajattarina toimivat lisäkurssin käyneet sairaanhoitajat. 1930-luvulla kouluterveydenhuolto kehittyi nopeasti, ja koululääkärit alkoivat entistä enemmän tehdä yksilöllisiä terveystarkastuksia. Useimmiten kuitenkin todetut via ja häiriöt jäivät korjaamatta. Sota-aikaan 1940-luvulla kouluterveydenhoitoa toteutettiin ajoittain puutteellisesti. Oppilaille aloitettiin calmette- ja kurkkumätärokotukset vuonna 1941. (Simoila 1994, 31.)

Sodan jälkeen ryhdyttiin kaikille kansakoulun oppilaille antamaan ilmainen kouluateria, kun ennen sotaa koulu oli tarjonnut ruoan ainoastaan varattomille oppilaille. Vuonna 1944 saatiin laki kunnallisista terveystarkastuksista, terveystarkastajat hoitaisivat myös kansakoulujen lapsia. Vuonna 1972 tuli voimaan Kansanterveyslaki joka yhdenmukaisti ja systematisoi kouluterveydenhuollon maassamme. Kouluterveydenhuolto siirtyi osaksi terveyskeskusten toimintaa ja sitä toteutettiin kaikissa kunnan alueella sijaitsevilla peruskouluissa, lukioissa ja yleisissä ammattikouluissa. Kouluterveydenhuolto jakautui kolmeen toiminnalliseen osa-alueeseen; koulun terveydellisten olojen valvonta, oppilas-kohtainen terveydenhuolto ja terveystarkastus. Samalla kouluterveydenhuollon painopiste siirtyi sairauksien diagnostiikasta ja hoitoon ohjauksesta enemmän terveydenhuollon suuntaan. 1990-luvulla kokonaisvaltainen kouluterveydenhuolto kehittyi edelleen. Terveystarkastusta pyrittiin tarkastelemaan ihmisen psyykkisen, fyysisen, sosiaalisen ja älyllisen kehityksen, toimintakyvyn ja hyvinvoinnin kannalta. Terveystarkastuksen merkitys korostui erityisesti elämäntapaohjeistuksena, valistuksen rinnalle tuli elämäntapaohjeistus.

tus. (Simoila 1994, 31.) 2000-luvulla kouluterveydenhuollon kehittämistyö on ollut vilkasta. Kouluterveydenhuoltoa on pyritty kehittämään lasten ja nuorten muuntuneita tarpeita vastaavaksi (Terho ym. (toim.) 2002, 13–17).

3.2 Kouluterveydenhuolto nykyään

Kouluterveydenhuollon tavoitteena on koko koulu yhteisön hyvinvoinnin ja oppilaiden terveyden edistämien sekä terveen kasvun ja kehityksen tukeminen yhteistyössä oppilaiden, oppilashuollon muun henkilöstön, opettajien ja vanhempien kanssa. (Stakes 2002, 28–29) Kouluterveydenhuollolla on tärkeä tehtävä oppilaiden henkilökohtaisessa terveystieteessä ja opetussuunnitelmaan sisältyvän terveystiedon opetuksen kehittämisessä ja toteuttamisessa yhdessä oppilashuollon muiden työntekijöiden ja opetushenkilökunnan kanssa. (Terho ym. (toim.) 2002, 18.)

Kouluterveydenhuolto tavoittaa lapset ja nuoret toistuvasti. Tällä tavoin saadaan käsitys koko ikäluokasta, riskiryhmistä, sairauksien esiintyvyydestä ja hoitojen tehosta. Mikään muu terveydenhuollon alue ei kouluterveydenhuollon jälkeen tavoita kaikkia nuoria. Hyvin toteutetulla, systemaattisella kouluterveydenhuollolla saadaan hoidon piiriin myös ne moniongelmaiset nuoret, jotka eivät aktiivisesti hakeudu palveluiden piiriin. Ehkäisevän terveydenhuollon kustannusten laskeminen ja hyötyjen mittaaminen on vaikeaa, koska tulokset syntyvät pitkän ajan kuluessa ja niihin vaikuttavat monet tekijät. Nykyään ehkäisevän terveydenhuollon merkitys sekä koululaisten oireet ja ongelmat tiedostetaan paremmin, eritoten mielenterveysongelmat ja päihteet, ja niihin suunnataan enemmän varoja. (Terho ym. (toim.) 2002, 19–20.)

3.3 Kouluterveydenhuollon menetelmiä

Kouluterveydenhoitajan työmenetelmät voidaan jakaa yksilökeskeisiin, koulu yhteisö ja -ympäristöön kohdistuviin sekä yhteistyöhön liittyviin osiin. Yksilökeskeiset työmenetelmät ovat oppilaskohtaista terveyden edistämistä. Sitä voidaan toteuttaa joko yksilö- tai ryhmämuotoisena. Oppilaskohtaisen terveyden edistämisen keskeisin osa on terveystarkastukset ja seulontatutkimukset. Myös sairaanhoidolliset toimenpiteet sekä ensiapu

sisältyy yksilökeskeiseen toimintaan. Kouluuyhteisön terveyden edistämisen suunniteluun ja toteuttamiseen osallistuminen puolestaan on yhteisötason työtä. (Tervaskanto-Mäentausta 2008, 376)

Kouluterveydenhuolto 2000 – selvityksestä ilmenee, että kouluterveydenhoitajan yleisin työmuoto oli vastaanotot ja niihin liittyvät kirjallisen materiaalin jakaminen. Pienryhmä keskustelua työmenetelmänä käytettiin yleisimmin puhuttaessa murrosiästä, koulu-kiusaamisesta ja erilaisista ristiriitatilanteista, seksuaalisuudesta ja seurustelusta. Yläasteella käsiteltävistä asioista erilaiset ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvät aiheet nousivat suosituimmiksi keskustelunaiheiksi. Ala-asteella yleisimmin käsiteltyjä aiheita olivat ravitsemus ja terveystottumukset sekä sosiaaliset taidot. (Pietilä ym. 2001, 159–161.)

Sari Laakso (2008) on tutkinut yhdeksäsluokkalaisten nuorten toiveita ja ehdotuksia sisältöihin ja opetusmenetelmiin koulussa järjestettävään seksuaaliopetukseen. Tutkimustuloksissa nousi perinteisten sukupuolielämän ja sukupuolitautilien rinnalle nuorten toive laaja-alaisemmasta seksuaalisuuteen liittyvästä keskustelusta. Aiheita olivat toisten huomioonottaminen, turvallinen seksikäyttäytyminen ja vastuun ottaminen, tunteiden merkitys, luottamus, seksiin painostaminen ja maine sekä tasa-arvo ja toisten kunnioittaminen (Laakso 2008, 32–41). Opetusmenetelmistä suosituimmaksi tutkimuksessa nousi keskustelu. Keskusteluilta toivottiin avointa ja toisiaan kunnioittavaa ilmapiiriä jolloin asioista voisi vapaammin keskustella, niin että kaikilla olisi mahdollisuus osallistua keskusteluun. Muita toivottuja menetelmiä olivat videot, nimettömät kysymyslaput, teemapäivät ja – viikot sekä vierailut järjestöihin tai ehkäisyneuvolaan tai sieltä tulevan henkilön vierailu. (Laakso 2008, 41–43.)

4 OSALLISTAVA TERVEYDEN EDISTÄMINEN

Terveyden edistämällä tarkoitetaan yksilöiden ja yhteisöjen terveydentilan parantamista, terveyden merkityksen korostamista, terveyden tukemista ja puolustamista sekä terveystieteiden nostamista tärkeyslistan kärkeen. Terveyden tärkeimmät osatekijät ovat yhteiskunnallisia, taloudellisia ja ympäristötekijöitä, joihin yksilön on usein vaikea vaikuttaa ilman yhteiskunnan tukea. (Ewles & Simnett 1995, 19.)

Terveyden edistäminen on arvoihin perustuvaa tavoitteellista ja välineellistä toimintaa ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin aikaansaamiseksi ja sairauksien ehkäisemiseksi. Tuloksia ovat terveyttä suojaavien sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vahvistuminen, elämäntapojen muutos terveellisempään suuntaan ja terveystieteiden kehittyminen. Toiminnan vaikutukset näkyvät yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan terveytenä ja hyvinvointina. (Savola & Koskinen-Ollonqvist 2005, 8.)

Pietilä, Eirola ja Vehviläinen-Julkunen (2001, 165–167) kirjoittavat terveyden edistämisestä monipuolisena terveysosaamisena. Terveysosaamista tulisi kehittää monin eri tavoin sekä menetelmällisesti että sisällöllisesti, lähtökohdat ja tarpeet huomioon ottaen. Kehittämistarpeiksi on nostettu toiminnallisia ja vuorovaikutuksellisia menetelmiä henkilökohtaisen keskustelun rinnalle.

4.1 Terveyskasvatus

Terveyskasvatusta pidetään tärkeänä osana terveyden edistämistä. Se on ehkäisevän toiminnan perusta ja keskeinen osa kouluterveydenhuollon toimintaa. Terveyskasvatuksella tarkoitetaan kaikkia niitä toimia joilla pyritään lisäämään ihmisten mahdollisuuksia tehdä terveellisempiä valintoja ja samalla parantaa itsensä ja ympäristönsä terveyttä. Terveyskasvatuksella tarkoitetaan myös sairauksien ehkäisyä ja sitä kautta terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Erityisen tärkeäksi koetaan kohdentaa ehkäisevä toiminta nuoriin, joiden tavat ja tottumukset ovat vielä vakiintumattomia. Kouluterveydenhuollon tehtävänä on kasvattaa koululaisia siten, että he pystyisivät välttämään tiedossa olevat terveydelliset karikat, sillä on olemassa sairauksia joiden puhkeamista voidaan hi-

dastaa tai jopa kokonaan estää niihin kohdistuvalla varhaisella preventiolla. Terveyskasvatuksen perimmäisenä tarkoituksena on turvata nuorille mahdollisimman terve ja riskitön kasvu ja kehitys ja samalla luoda perusta aikuisiän terveydelle ja hyvinvoinnille. (Terho ym. (toim.) 2002, 405.)

Terveyskasvatuksen tavoitteena on nuorille kehittynyt myönteinen minäkuva. Myönteinen minäkuva on kaiken oppimisen ja terveystyöskentelyn perusta. Pelkästään teoria-tieto ei sellaisenaan johda terveyttä edistäviin tekoihin vaan tarvitaan motiivi toimia opitun tiedon mukaan. Itsensä arvostaminen motivoi hoitamaan itseään. Oivallus siitä, että tieto koskee itseään ja omaa elämää, auttaa ratkaisevasti oman hyvinvoinnin edistämässä. (Cacciatore 2005c, 102.)

Koulujen terveystasvatuksen tulee olla suunnitelmallista ja tavoitteellista. Terveystasvatuksen tulee myös olla jatkuvaa, pitkäjänteistä ja tietoon perustuvaa työtä. Terveystasvatus on usein konkreettista neuvontatyötä ja se voidaan ymmärtää myös valistuksena, opetuksen ja neuvontana. Terveystasvatusta toteutettaessa on otettava huomioon koululaisten ikä, kehitystaso sekä ajattelun ja käsittelykyvyn taso. (Terho ym. (toim.) 2002, 407)

Kouluterveydenhoitaja on terveystasvatija, joka voi toimia henkilökohtaisena ohjaajana oppilaalle tai tämän vanhemmalle terveystarkastusten ja terveystapaamisten yhteydessä. Ryhmäohjaajana terveydenhoitaja voi osallistua oppituntien pitämiseen opettajan pyynnöstä. Terveydenhoitajan oma aktiivisuus ja kiinnostuksen kohteiden lisäksi kouluyhteisö ja erityisesti siellä toimivat opettajat, paikkakunnan käytännöt ja terveydenhoitajan esimiehen mielipide vaikuttavat terveydenhoitajan pitämiin oppitunteihin. Terveydenhoitajat kokevat oppituntien pitämisen tärkeänä keinona terveydenedistämisen näkökulmasta. Lisäksi terveydenhoitajat kokevat tärkeäksi nähdä oppilaat myös heille luonnollisessa ympäristössä eikä ainoastaan vastaanottotilanteissa. (Tukkikoski 2009, 42.)

4.2 Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatus liittyy olennaisesti osana ihmisenä kasvamista. Nuoruudessa, seksuaalisen kehityksen nopeimpana aikana, pohditaan seksuaalisuuteen liittyviä arvoja ja asenteita. Mielikuvat, arvot, asenteet ja periaatteet heijastuvat silloin myös seksuaalisessa käyttäytymisessä. (Cacciatore 2005a, 156.)

Koulussa alettiin antaa seksuaalikasvatusta 1950-luvulla. Seksuaalikasvatus oli kuitenkin melko puutteellista vielä ennen 1970-lukua. Vain muutama prosentti 1950-luvulla koulunsa käyneistä koki saaneensa tarvittavat tiedot seksuaalisuudesta. Vastaavasti 1960-luvulla riittävät tiedot seksuaalisuudesta koki saaneensa noin 20 prosenttia, 1970-luvulla noin 30 prosenttia oppilaista koki saaneensa riittävästi tietoa seksuaalisuudesta. (Kontula & Haavio-Mannila 1995, 149.)

Suomessa seksuaalikasvatusta kehitettiin 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa, mikä ansioista nuorten tiedot seksuaalisuudesta paranivat (Kontula & Meriläinen 2007, 12–13). 1980-luvulla noin puolet nuorista koki saaneensa koulusta riittävästi tietoa seksuaalisuudesta, kun taas 1990-luvulla koulunsa käyneistä 70 -prosenttia koki saaneensa koulusta riittävästi tietoa seksuaalisuudesta. Seksuaalikasvatus oli kuitenkin edelleen hyvin tiukasti painottunut raskaudenehkäisyyteen ja sukupuoli-asteihin. (Kontula & Haavio-Mannila 1995, 149.)

Vuonna 1994 kunnat saivat mahdollisuuden suunnitella itse koulujen opetussuunnitelman. Samaan aikaan supistettiin resursseja liikunnan (terveyskasvatus) ja kotitalouden (perhesuunnittelun) opetuksesta. Tämän on arveltu supistaneen seksuaalikasvatuksen tuntimäärää ainakin puolessa kouluista. (Kontula & Meriläinen 2007, 12–13.)

Merkittävä tekijä 2000-luvulla seksuaalikasvatuksen kehittymisessä on ollut terveystiedon tulo pakolliseksi oppiaineeksi (Kontula & Meriläinen 2007, 20). Peruskoulussa terveystietoa opetetaan seuraavasti:

- Vuosiluokilla 1–4 osana ympäristö- ja luonnontietoa
- Vuosiluokilla 5–6 osana biologiaa ja maantietoa sekä fysiikkaa ja kemiaa
- Vuosiluokilla 7–9 kolme vuosiviikkotuntia omana oppiaineena

(Opetushallitus 2010.)

Vuosiluokilla 7–9 terveystiedon opetussuunnitelmaan kuuluu seksuaaliterveyden osalta ihmissuhteet, seksuaalisuus, käyttäytyminen ja niihin liittyvät arvot ja normit. Lisäksi opetussuunnitelmaan kuuluu nuoruuden kehityksen erityispiirteitä, kehittyvä seksuaalisuus sekä fyysinen ja psyykinen kasvu ja kehitys. (Opetushallitus 2004.) Väestöliiton (2001) ehdotus oli, että seitsemännellä luokalla opetettaisiin kaikki perustieto seksuaalisuudesta. Perustietoihin katsotaan kuuluvaksi kehoon ja hedelmällisyyteen liittyvät seikat. Näitä tietoja syvennettäisiin ja laajennettaisiin koskemaan muun muassa nuorten oikeuksia, vastuuta ja vuorovaikutustaitoja 8. ja 9. luokalla. (Väestöliitto 2001.) Kokemuksemme mukaan on koulukohtaista, miten tätä suositusta noudatetaan.

Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on kouluterveydenhuollon ja opetus- ja kasvatustyön tärkeä osa-alue. Kouluterveydenhuolto voi osallistua koulun seksuaalikasvatuksen opetussuunnitelman laatimiseen. Koulun seksuaalikasvatuksen tavoitteena on, että lapsesta kehittyy aikuinen, joka ymmärtämään omaa ja toisten seksuaalisuutta, kunnioittaa omaa ja toisten itsemääräämisoikeutta, pystyy läheisiin ja lämpimiin ihmissuhteisiin sekä kokee seksuaalielämänsä onnellisena ja täysipainoisena. (Stakes 2002, 54.) Reinikaisen (2002, 81) pro gradu -tutkielmassa tarkasteltiin koulun merkitystä nuoren seksuaalisuuden tukemisessa, missä terveydenhoitajan asema koettiin merkittävänä.

Kouluterveydenhuolto on tärkeässä asemassa nuorten seksuaalikasvatuksessa, koska se tavoittaa koko ikäluokan. Kouluterveydenhuolto tavoittaa nuoret varhaisessa vaiheessa, joten sen vaikuttamismahdollisuudet ovat hyvät. Esimerkiksi ehkäisyneuvolaan nuori hakeutuu yleensä jo aloitettuaan seksielämänsä, joten ehkäisyneuvolan tuki tulee myöhään verrattuna kouluterveydenhuoltoon. Tytöt ovat poikia aktiivisempia ehkäisyneuvolan sekä muiden seksuaaliterveydenhuollon palveluiden käyttäjiä, joten kouluterveydenhuollon rooli on erityisen merkittävä poikien tukemisen kohdalla. (Apter 2006, 12–13.)

Valtioneuvoston asetuksen mukaisesti terveydenhoitajan on huomioitava lapsen ja nuoren ikätasoon sopiva ja kehitystä tukeva seksuaaliterveysneuvonta, mikä on sisällytettävä terveystarkastuksiin sekä muuhun terveysneuvontaan (Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 2009, 3 luku, 16 §). Kouluterveydenhuollon on järjes-

tettävä oppilaalle terveystarkastus jokaisella vuosiluokalla sekä laaja terveystarkastus ensimmäisellä, viidennellä ja kahdeksannella vuosiluokalla (Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 2009, 2 luku, 9 §).

4.3 Seksuaalikasvatuksen menetelmiä

Seksuaalikasvatuksessa voidaan käyttää erilaisia menetelmiä. Perinteisen seksuaalikasvatuksen pohjana on behavioristinen oppimiskäsitys, jolloin opetus on asiantuntijalähtöistä. Kun oppilas on keskeisessä roolissa seksuaalikasvatuksessa, on pohjalla humanistinen oppimiskäsitys. Tällöin keskeisessä asemassa ovat nuorten omat tiedon etsimistaidot. (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 53–54.)

Jos tiedon ei haluta jäävän vain pintapuoliseksi, vaan sen halutaan siirtyvän käytäntöön, on asiantuntijalähtöisen oppimisen sijaan annettavaa tilaa nuoren itsereflektiolle (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 54). Seksuaalikasvatus onkin parhaimmillaan uuden tiedon soveltamista jo aikaisempaan tietoon ja uuden tiedon kriittistä tarkastelua. Seksuaalisuuteen liittyvien asioiden oppimiseen vaikuttavat nuoren aikaisempien tietojen ja kokemusten lisäksi luokkayhteisö, opettaja ja hänen käyttämänsä opetusmenetelmä. (Järvinen 2007, 20.) Seksuaalikasvatuksessa opettajan oma seksuaalisuus tulee rajata selkeästi ammattiroolin ja opetuksen ulkopuolelle. Nuori saattaa testimielessä kysyä opettajalta intiimejä kysymyksiä, jolloin opettajan vastauksesta tulee rajata yksityisyyden ja yleisen tiedon raja. (Cacciatore 2005b, 91.)

Seksuaalineuvonnan sisältö on suunnattava kohderyhmälle sopivaksi. Seksikäyttäytymiseen vaikuttamisen edellytyksenä on, että kohderyhmälle annetaan oikeaa ja hyvää asiantietoa ilman asenteita ja moralisointia. Seksistä ja seksuaalineuvonnasta puhuttaessa ongelmana useimmiten on toivottu käyttäytymisen muutos, ei niinkään puutteellinen tiedon taso. Koulussa annettu seksuaalikasvatus tarjoaa hyvän perustan seksuaalikäyttäytymiselle, mikäli se on toteutettu järjestelmällisesti. (Rostila 2003, 657–658.)

Seksuaalisuus on ihmisessä lapsuudesta asti. Lapset ovat uteliaita ja pohtivat seksuaalisuuden perusasioita. Lapset tarvitsevat kuitenkin erityistä suojelua ja turvaa liialliselta informaatiolta. Nuoren seksuaalisuutta ympäröi hämmennys omasta itsestä. Tällöin sek-

suaalisuuteen kuuluu oman naiseuden ja mieheyden etsimistä ja työstämistä. Nuoruuden seksuaalisuus on pohdintaa ja kompastelua. Varhaisaikuisuutta kuvaa kokemusten hankinta nuoruudessa hankitun rohkeuden ja tiedon myötä. (Väestöliitto 2006, 22.)

Väittämäkorttien tavoitteena on osallistaa nuoret keskustelemaan sekä keskenään että aikuisen kanssa aroista ja henkilökohtaisista asioista. Pyrkimyksenä on, että väittämät toimisivat nuorten keskustelun tukena ja että keskustelu etenisi nuorten ehdoilla. Näin keskustelun sisältö olisi nuorten kielellä ja se olisi kerrottu heidän tiedoillaan ja kokemuksillaan. Tässä vaiheessa aikuinen havainnoisi nuorten vaatimaa lisätietoa ja toisaalta pystyy kumoamaan nuorilla olevia vääriä luuloja seksuaalisuudesta.

5 YLÄASTEIKÄISTEN KEHITYSVAIHEET

Yläasteikäiset jakautuvat varhaisnuoriin (11–14 vuotta) ja varsinaisiin nuoriin (14–18 vuotta) (Terho ym. (toim.) 2002, 107). Olemme jakaneet yläasteikäisten kehitysvaiheet psyykkiseen, sukupuoliseen, sosiaaliseen ja seksuaaliseen kehitykseen. Halusimme eritellä sukupuolisen ja seksuaalisen kehityksen kahdeksi erilliseksi kappaleeksi, koska tarkastelemme näitä teemoja eri näkökulmista. Sukupuoliseen kehitykseen katsomme kuuluvan murrosiän tuomat fyysiset muutokset, kun taas seksuaaliseen kehitykseen liitämme ajattelun ja mielen kehittymisen. Vaikka mieltä ja kehoa ei yleensä eroteta toisistaan, kun puhutaan aikuiseksi kasvamisesta, halusimme jakaa ne omiksi osaluokiksi. Väittämäkorttien tavoitteena on saada nuoret pohtimaan oman seksuaalisuutensa kehittymistä ja sen ilmenemistä. Näin ollen opinnäytetyömme keskittyy enemmän mielen kehittymiseen kuin fyysisiin muutoksiin, ja halusimme nostaa seksuaalisen kehityksen omaksi kappaleekseen.

5.1 Psyykkinen kehitys

Psyykkisen kehityksen päätavoitteena on oman identiteetin ja itsenäisyyden saavuttaminen. Varhaisnuoruus alkaa puberteetin käynnistymisen myötä, jolloin hormonaaliset muutokset tuovat mukanaan kasvupyrähdyksen ja sukupuoliominaisuuksien kehittymisen. Kehossa tapahtuvat fyysiset muutokset aiheuttavat lapsuuden ruumiinkuvan hajoamisen ja vaikeuttavat kehon hallintaa. Kehon luonnolliset muutokset kuten kuukautisten tai siemensyöksyjen alkaminen voivat aiheuttaa häpeän tunteita. Varhaisnuori voi ajoittain vaatia lapsenomaista huolenpitoa, kun yleisesti suhtautuminen omiin vanhempiin muuttuu ja tunteet vanhempia kohtaan voivat vaihdella ääripäästä toiseen. Kaverit ja ryhmään kuuluminen on tärkeää ja sen kautta varhaisnuori peilaa identiteettiään. Varhaisnuoren ongelmat näkyvät huolena omasta kehosta, mikä saattaa heijastua psyykkisinä ongelmina. Kouluterveydenhuollon pitäisi pystyä antamaan asiallisia ja suoria vastauksia, joilla tukea varhaisnuorta. (Terho ym. (toim.) 2002, 107–108.)

Keskinuoruus eli varsinainen nuoruus on irtaantumisen aikaa vanhemmista. Irttaantuminen voidaan kokea myös yksinäisyyden tunteina erityisesti seksuaalisuuden alueella,

mihin nuori ei päästä vanhempiaan. Tukena nuori voi käyttää itsetyydytystä, kaverisuhteita tai mielikuviaan. Nuoren mielialojen vaihtelu tuottaa voimakkaita häpeän ja lamaannuksen tunteita toisaalta voimakkaita ja ainutkertaiselta tuntuvia elämyksiä. Nuori on altis sekä ylemmydentunteille että voimakkaille syyllisyyden-, häpeän- ja alemmuudentunteille. (Terho ym. (toim.) 2002, 108.)

Useat ajattelevat yläasteikäiset liian nuoriksi seksuaalisesta suuntautumisesta käytävään keskusteluun. Todellisuudessa yläasteikäisillä on jo seurustelusuhteita ja kiinnostus seksuaalisuuteen on herännyt ja se mietityttää. Nuori on utelias arkaluonteisten asioiden suhteen ja olisi tärkeää, että hän saisi asiasta monipuolista tietoa turvallisessa ja avoimessa ilmapiirissä. Nuorten kanssa työskentelevän aikuisen on hyvä kuunnella ja tarvittaessa puuttua heidän keskinäiseen sanailuunsa. Aikuisen puuttuminen nuorten keskusteluun voi toimia rohkaisevana tekijänä sille nuorelle, joka kokee tarvetta päästä keskustelemaan aikuisen kanssa. (Lehto 2010, 135.)

5.2 Sukupuolinen kehitys

Tytöillä ensimmäinen ulkoinen merkki murrosiän alkamisesta on rintarauhasten kehittyminen. Joskus häpykarvoitus voi kuitenkin ilmaantua ennen rintojen kasvun alkamista. Pituuskasvu nopeutuu murrosiän kehityksen alkuvaiheessa. Runsaan kahden vuoden kuluttua murrosiän ensivaiheista ilmaantuu menarke eli ensimmäinen kuukautisvuoto. Suomalaisten keskimääräinen kuukautisten alkamisikä on 13 vuotta ja kuukautisten alettua kasvuun voidaan vaikuttaa hyvin vähän. (Terho ym. (toim.) 2002, 110.)

Pojilla ensimmäinen merkki murrosiän alkamisesta on kivesten ja kivespussin suureneminen. Penis alkaa kasvaa keskimäärin vuotta myöhemmin ja häpykarvoitus ilmaantuu yleensä viimeisenä. Kasvupyrahdyks seuraava häpykarvoituksen kehittymistä ja samaan aikaan äänenmurros eli äänen madaltuminen huomataan. Spermarke eli siittiöiden erittyminen käynnistyy noin 13-vuotiaana, jolloin ulkoiset sukupuoliominaisuudet ovat vielä varhaisessa kehitysvaiheessa. Tärkein poikien sukupuolista kehittymistä selvittävä tutkimus on kivesten mittaus. Poikien normaaliin murrosikään voi kuulua ohimenevä rintojen kasvu eli gynekomastia. (Terho ym. (toim.) 2002, 111–112.)

5.3 Sosiaalinen kehitys

Nuoruudessa ryhmätoiminnan ja aikuisten antamien sääntöjen sijaan nuoret pohtivat omia näkemyksiään oikeasta ja väärästä. Moraalisten kysymysten pohdinta on yleisiä nuorten keskuudessa. Ryhmäytyessään nuoret muodostavat omat säännöt toiminnalleen. Ryhmät auttavat kehittämään nuoren identiteettiä ja omaksumaan tietyn sosiaalisen käytöstarvan. Yläasteella nuorten seurustelu yleistyy. Vaikka seurusteluun voi kuulua selviä sukupuolisen seurustelun ulkonaisia merkkejä, yhdyntöjäkin, eivät seurustelusuhdet ole eroottisia vuorovaikutuksellisessa mielessä. Tyttöjen ja poikien välinen kehitysero on huomattava ja yläasteen päättyessä tytöt saattavat seurustella itseään vanhempien poikiensa kanssa. (Terho ym.(toim.) 2002, 117–118.)

Nuoret opettelevat tulemaan toimeen uusien ihmisten kanssa ystävyyden kautta. Samalla se voi olla harjoittelua mahdollista parisuhdetta varten, vaikkei se olisi päällimmäisin tarkoitus. Tytöt hankkivat ystävyysuhteissaan usein niin sanottuja parisuhdetaitoja aikaisemmin kuin pojat. Tyttöjen ja poikien kehityksen eroa viestittää myös se, että poikiensa hankkiessa oppia pornosta, peleistä ja televisiosarjoista tytöt analysoivat yksittäisten sanojen ja ilmeiden perusteella. (Cacciatore 2005a, 159.)

5.4 Seksuaalinen kehitys

Murrosiän fyysisten muutosten ja kehon seksuaalisten reaktioiden myötä nuoren käytös suhteessa toiseen sukupuoleen muuttuu. Sukupuolisen kypsyminen eriaikaisuuden vuoksi tytöt kiinnostuvat toisesta sukupuolesta poikia aikaisemmin. (Terho ym. toim. 2002, 128.) Nuorten seksuaalinen kypsyminen tapahtuu eri tahdissa. Ei voida olettaa, että nuoret, tytöt tai pojat, olisivat homogeeninen ryhmä, joille samat asiat olisivat ajankohtaisia. (Cacciatore 2006, 209.)

Nuoruusiän seksuaalikäyttäytymisen kehitysvaiheet voidaan jakaa autoeroottisiin ja sosioseksuaalisiin kokemuksiin. Autoeroottiset kokemukset ovat eroottiset fantasiat, yölliset siemensyöksyt ja itsetyydytys. Ne alkavat yleensä aikaisemmin kuin toisen ihmisen kanssa hankitut seksuaaliset kokemukset eli sosioseksuaaliset kokemukset. (Terho ym. toim. 2002, 129–130.) Omaan seksuaalisuuteen ja seksuaalisiin tunteisiin

tutustutaan itseään kiihottavilla ajatuksilla, kuvilla tai kosketteluilla. Yllättävistä asioista tai tilanteista voi kokea kiihottumisen tunteita, mitä opetellaan hallitsemaan ajatuksen voimalla. (Cacciatore 2006, 207.)

Nuoret hankkivat yleensä ensimmäiset seksikokemuksensa kokeilumielessä samalla tavoin kun he kokeilevat muitakin aikuisuuteen liittyviä asioita. Ensimmäinen yhdyntä johtaa säännölliseen sukupuolikontaktiin vain joillakin nuorilla. Tyttöjen ja poikien seksuaalinen käyttäytyminen on luonteeltaan erilaista. Tyttöjen kiinnostus poikia kohtaan on luonteeltaan romanttista ja seksuaalinen aktiivisuus liitetään yleensä vasta vakituisen seurustelusuhteeseen. Pojat puolestaan ovat kiinnostuneita tytöistä ennen kaikkea seksuaalisessa mielessä. (Terho ym. (toim.) 2002, 129–130.) Sekä tytöillä että pojilla hämmennys ja epävarmuus toimivat jarruina ennen ensimmäisiä seksikokemuksia. Epävarmuus kuuluu ensimmäisiin seksikokemuksiin. Epävarmuutta voi kuitenkin peittää esimerkiksi päihteillä tai ajatuksella, ettei itsellä ole mitään väliä. Itsetunnon tukeminen on tärkeää, koska huono itsetunto voi johtaa varhaisiin ja riskialttiisiin seksikokemuksiin. (Cacciatore 2006, 206.)

6 VÄITTÄMÄKORTTIEN PERUSTAA

Seksi ja sukupuolitaudit lienevät ensimmäisiä asioita, joita mieleen nousee, kun puhutaan seksuaalikasvatuksesta koulussa. Vähättelemättä seksiin liittyviä konkreettisten neuvojen tärkeyttä halusimme nuorten lähestyvän seksuaalisuutta ja sukupuolisuutta toisella tavalla: kysymällä kuka minä olen? mitä minä haluan? mitä minä saan haluta?

Väittämät on jaettu kahteen aiheeseen: seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja seksuaalisen identiteetin kehitys. Väestöliiton (2006) Seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma tarjoaa ratkaisu- ja parannusehdotuksia nuorten seksuaalikasvatukseen. Nuoruudessa luodaan käsitys omasta itsestä. Seksuaalikasvatuksen tulisi tukea nuoren itsetuntoa ja kehittyvää minäkuvaa. Tavoitteena on, että nuori näkisi itsensä niin arvokkaana, että hänen tulee suojella itseään seksuaaliselta kaltoinkohtelulta. Seksuaalikasvatuksen tulisi painottaa itsemääräämisoikeuksia jokaisessa ikävaiheessa. Nuorille tulee antaa tietoa oman ja toisen kehon kunnioittamisesta sekä kertoa, kuinka suojautua seksuaaliselta väkivallalta ja hyväksikäytöltä. (Väestöliitto 2006, 28.) Seksuaalikasvatuksella sekä nuoren seksuaaliterveyteen liittyvillä tiedoilla ja taidoilla on suuri merkitys nuoren suhtautumiseen omaan seksuaalisuuteensa (Aho, Tuulia; Kotiranta-Ainamo, Anna; Pelander, Anne; Rinkinen, Tuija & Alkio, Paula 2008, 38). Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tuntui meistä tärkeältä aiheelta, joten halusimme sen mukaamme opinnäytetyöhömme.

Seksuaalikasvatuksen tulee huomioida seksuaalisuuden ja sukupuolten monimuotoisuus. Jos näitä aiheita ei käsitellä tai niitä käsitellään seksuaalikasvatuksessa omana aiheenaan, lisää se helposti ihmisten luokittelua. (Väestöliitto 2006, 38.) Ammattilaisen on tärkeää tehdä selväksi, ettei kaikkien nuorten oleteta olevan heteroseksuaaleja. Näin nuorelle tarjotaan tilaa tuoda esille mahdollisia kysymyksiä omaan seksuaaliseen suhtautumiseen tai sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin liittyen. (Aho ym. 2008, 65.) Toiseksi aiheeksi nostimme seksuaalisen identiteetin, jonka alle pyrimme kokoamaan seksuaalisuuden monimuotoisuuteen liittyviä teemoja.

6.1 Seksuaalinen itsemääräämisoikeus

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on Ilmosen ja Nissisen (2006, 447) mukaan osa seksuaalista integriteettiä, millä tarkoitetaan seksuaalista omaehtoisuutta ja riippumattomuutta. Seksuaaliseen integriteettiin kuuluu itsemääräämisoikeuden lisäksi oikeus koskemattomuuteen, oman minuuden ja identiteetin arvostukseen ja olemassaoloon omana itsenä myös seksuaalisesti.

Ilmonen ja Nissinen (2006, 447) määrittävät seksuaalisista itsemääräämisoikeutta negation kautta eli määrittämällä, mikä rikkoo seksuaalista itsemääräämisoikeutta mutta jättävät määrittelemättä, mitä on seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Tämän tyyppinen määrittely on hyvin tavallista liittyen tähän aiheeseen. Tämän takia olemme kääntäneet nämä määritteet seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikkomisesta määrittämään, mitä seksuaalinen itsemääräämisoikeus on.

Tämän avulla voimme todeta, että seksuaalinen itsemääräämisoikeus on

- oikeus päättää omasta kehosta vapaasti
- oikeus ilmaista seksuaalista suuntautumistaan ja sukupuoltaan ilman pelkoa häirinnästä tai syrjinnästä
- oikeus suojella itseään seksuaaliselta häirinnältä tai hyväksikäytöltä

(Mukaiillen Ilmonen & Nissinen 2006, 447).

IPPF (International Planned Parenthood Federation 2008, 16) on kirjannut listan seksuaalioikeuksista. IPPF mieltää seksuaalioikeudet ihmisoikeuksiksi. Seksuaalioikeudet muodostuvat oikeudesta vapauteen, tasa-arvoon, yksityisyyteen, itsemääräämisoikeuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Seksuaalioikeudet suojelevat yksittäistä ihmistä kattaen jokaisen oikeuden seksuaalisuuteen ilman tavanomaista luokittelua esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin ja valtaväestöön.

IPPF:n listaamia seksuaalioikeuksia käytetään usein kansainvälisessä kehitysyhteistyössä. Väestöliitto on tehnyt IPPF:n oikeuksiin pohjautuen suomalaisten nuorten seksuaalioikeudet. (Väestöliitto 2011a.) IPPF:n lisäksi muut kansainväliset järjestöt ovat laatineet määritelmiä seksuaalioikeuksille. Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittisessa ohjelmassa seksuaalioikeudet määritellään WHO:n (World Health Organization) vuonna

2002 sopimien ohjeiden mukaan. WHO:n mukaan seksuaalioikeuksiin kuuluvat ne ihmisoikeudet, mitkä ovat tunnustettu ja vahvistettu kansainvälisessä lainsäädännössä, ihmisoikeussopimuksissa ja muissa yhteisesti hyväksytyissä asiakirjoissa yleisesti. WAS (World Association for Sexual Health) on seksologian maailmanjärjestö, minkä seksuaalioikeuksiin seksologian asiantuntijat puolestaan nojautuvat. (Väestöliitto 2011b.)

Nuori ei voi puolustaa omaa itsemääräämisoikeuttaan, ellei hänelle ole kerrottu siitä tai häntä ei ole tuettu seksuaalisessa kehityksessään. Tärkeää on tukea nuoren omanarvontunnetta sekä arvostaa juuri häntä sellaisena kuin hän on. Kun nuori kokee itsensä potentiaalisena partnerina, hänen ei tarvitse testata sitä liian aikaisilla tai vaarallisilla seksikokemuksilla. (Cacciatore 2006, 224.)

Seksuaaliseksi hyväksikäytöksi määritellään, kun tekijä omaa asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa tai alistaa toisen seksuaaliseen tekoon tai sen kohteeksi seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukaten, kun kohde on

1. 18 vuotta nuorempi henkilö, joka tekijään alisteisessa suhteessa esimerkiksi koulussa tai muussa laitoksessa tekijän määräysvallan tai valvonnan alaisuudessa.
2. 18 vuotta nuorempi henkilö, jonka kyky päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on kypsymättömyytensä ja ikäeron takia heikompi tai joka muuten.
3. Henkilö, joka on laitoshoidossa ja, joka sairauden tai heikkoudentilan takia ei pysty puolustamaan itseään.
4. Tekijästä erityisen riippuvainen ja tekijän käyttäessä tätä riippuvuussuhdetta hyväkseen.

Myös seksuaalisen hyväksikäytön yritys on rangaistava teko. (Rikoslaki 1998/563, 20 luku, 5 §.)

Sukupuolilyhteydellä tarkoitetaan sukupuolielimellä tapahtuvaa tai sukupuolielimeen kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon. Seksuaalisella teolla tarkoitetaan sellaista tekoa, jolla tavoitellaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä ja joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä tekoolosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen. (Rikoslaki 1998/563, 20 luku, 10 §.)

Lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi luetaan alle 16-vuotiaaseen kohdistuva sukupuolilyhteys, koskettelu tai muu seksuaalinen teko, joka voi vahingoittaa lapsen kehitystä. Jos tekijä on lapsen vanhempi tai siihen rinnastettavissa oleva henkilö, lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi luetaan edellä mainitut teot myös, jos lapsi on 16–18-vuotias. Jos

osapuolten iässä, henkisessä ja ruumiillisessa kehityksessä ei ole suurta eroa, ei teko ole hyväksikäyttöä. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys on rangaistava teko. (Rikoslaki 1998/563, 20 luku, 6 §.)

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ei tarvitse tapahtua reaali maailmassa vaan lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi katsotaan myös virtuaali maailmassa tapahtuva laiton toiminta. Internetissä tapahtuva lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö voi olla aikuisen ja lapsen välinen seksuaalisviritteinen keskustelu, joka lapsesta tai nuoresta tuntuu yleensä ahdistavalta mutta siitä huolimatta yhteydenpitoa yleensä jatketaan. Tyypillistä on, että tekijä pyytää lasta lähettämään itsestään seksuaalista kuvamateriaalia tai itsensä riisumista web-kameran välityksellä. (Antikainen 2011.)

Vuonna 2010 oli 1000 lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä tai sen yritystä. Näistä 15 prosenttia liittyi Internetiin. Yleensä tekijä on mies mutta muutoin tekijää on vaikea profiloida. Poliisin tietoon tulleissa tapauksissa uhri on yleensä tyttö. Poikia on myös uhreissa mutta pojat kertovat hyväksikäytöstä harvemmin. Pelkona on leimaantuminen homoseksuaaliksi. (Antikainen 2011.)

Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti alle 18-vuotiasta esittävien kuvien tai tallenteiden valmistaminen, levittäminen, maahan tuonti tai vienti on kiellettyä (Rikoslaki 2004/650, 17 luku, 18 §). Laki sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito kieltää alle 18-vuotiasta lasta sulusukupuoliyhteydessä tai siihen rinnastettavassa seksuaalisessa kanssakäymisessä taikka muulla sukupuolisiveellisyyttä ilmeisen loukkaavalla tavalla esittävien kuvien hallussapidon (Rikoslaki 2004/650, 17 luku, 19 §.)

6.2 Väittämät seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuteen liitimme väittämien aiheiksi Internetin chat- ja kuvagalleria-palvelut, oman ja toisen kehon kunnioittamisen sekä vanhempien puuttumisen ja vastuun nuorten seksisuhteista. Internetin chat-palstat huolestuttavat vanhempia ja viranomaisia. Uhkana nähdään usein Internet-tuttavan tapaaminen kasvokkain, jolloin nuori voi joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi mutta nuori voi joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi jo Internetissä. Erityisesti tytöt kokevat internetissä sanallista, loukkaavaa ja seksuaalista häirintää. (Laukkanen 2007, 11.)

Keskisuomalainen-lehden toimittaja tekeytyi alaikäiseksi tytöksi internetin chat-palstalle ja sai aikuisilta miehiltä lukuisia yhteydenottoja koskien seksuaalista kanssakäymistä. Toimittaja sopi tapaamisen kahden miehen kanssa. Toinen miehistä oli valmis harrastamaan seksiä 16-vuotiaan tytön kanssa ja toinen 13-vuotiaan tytön kanssa. (Sallinen 2010.) Koska chat-sivuja on lähes mahdotonta valvoa, ennaltaehkäisyä nähdään uhkista kertominen nuorille (Laukkanen 2007, 11).

Nico_82” laittaa viestiä ”mä olen jo vähän kokeneempi ja opettaisin sulle mielelläni muutaman tempun...älä jännitä mä olen ollut aiemminkin eka-kertalaisen kanssa..mä olen tosi luotettava..

Chattaily on turvallista?

Tämä on väittämäkorttiemme ensimmäinen väittämä. Tällä väittämällä halusimme nuorten pohtivan Internetin turvallisuutta ja siihen liittyvän seksuaalisen hyväksikäytön uhkaa. Harmiton keskustelu saattaa ajautua huomaamatta liian pitkälle niin, ettei nuori hallitse keskustelun kulkua. Keskustelukumppani voi johdatella keskustelua ja kiristää nuorta esimerkiksi kertomalla keskustelusta nuoren vanhemmille tai ystäville. Toisaalta nuori voi tiedostaen hakea hyväksyntää ja huomiota, eikä osaa varoa vastapuolen aikeita. (Antikainen 2011.)

Internetin kuvagalleriat ovat suosittuja palveluja nuorten keskuudessa. IRC-Galleria on suosittu Internetin kuvagalleria, jossa on noin 500 000 rekisteröitynyttä käyttäjää. (IRC-Galleria 2010.) Suurin käyttäjäryhmä gallerian tilastojen mukaan ovat teini-ikäiset tytöt

(Tikkanen 2009). Yhteisöpalvelu Facebookilla on puolestaan ainakin 600 000 suomalaista käyttäjää. Tarkkoja maakohtaisia käyttäjättilastoja ei Facebook julkaise. (Tikkanen 2009.)

Kuvagallerioiden säännöt rajoittavat, minkälaisia kuvia käyttäjät saavat sivuilleen lisätä. Vaikka ylenpalttista seksuaalisuutta esittelevät kuvat ovat kiellettyjä, nuorilla tytöillä ja pojilla on paljastavia kuvia itsestään omilla sivuillaan. Kuvia voivat kommentoida rekisteröityneet käyttäjät. (Laukkanen 2007, 237–238.) Laukkasen (2007, 238–239) tutkimuksen mukaan tytöt kokevat ulkonäköä imartelevat kommentit miellyttävinä, kun taas esimerkiksi ehdotukset seksuaaliseen kanssakäymiseen koetaan ahdistavina. Kuvien valikointi on keino, jolla tytöt pyrkivät suojelemaan itseään.

Tanian poikaystävä on ottanut

Taniasta paljastavia kuvia ja ehdottanut, että Tania laittaisi niitä faceen. Idea kuulostaa Taniasta hyvältä ja on siistiä, jos porukka kommentoi kuvia.

Kannattaisiko kuvien laittamista vielä harkita?

Väittämän pyrkimyksenä on herättää nuoria pohtimaan, mitä riskejä liittyy kuvien, erityisesti paljastavien kuvien, julkaisemiseen Internetissä. Osa nettipalveluista omistaa oikeuden kuviin, ja vaikka nuori ne sieltä poistaa, ovat ne silti tallentuneet palveluntarjoajan tietokantaan. Lisäksi Internetin käyttäjillä on mahdollisuus kopioida muiden Internetin käyttäjien kuvia. Internet on nykyään niin laaja ja julkinen palvelin, että reaali-maailmaa ja Internet-maailmaa ei voi erottaa toisistaan. On helppo ymmärtää, että reaali-maailmassa ei voi kävellä alasti Mannerheimintietä saamatta huomioita ja kommentointia osakseen. Samat säännöt pätevät netissä, jolloin jokaisella on velvollisuus suojella itseään. (Antikainen 2011.)

Demi-lehden nettisivustolla keskustelut on jaettu eri aihealueisiin. Suhteille on olemassa oma keskustelualueensa, missä keskustelijat pohtivat erityisesti seurustelua. Monet keskustelijoista kysyvät neuvoja tai mielipiteitä muilta. (A-lehdet 2010.)

Elina ja Tommi on deittaillu

3,5 kuukauden ajan. Elinan mielestä nyt olisi seksin aika ja koska Tommi ei ole vielä suostunut on Elina uhannut jättää Tommin.

Onko pakko jos ei tahdo?

Halusimme nostaa aiheen esille väittämässä epätyypillisellä esimerkillä. Laukkasen (2007, 133) tutkimuksessa tytöt kuvailivat kunnon tyttöä seksuaalisesti passiiviseksi ja haluttomaksi. Tytön tulee suostua seksiin vain pojan takia. Seksistä nauttiva tyttö mielletään huonomaineiseksi. Kuitenkin Sinkkuelämä-televisiosarjaan ja Cosmopolitan-lehteen viitaten tytöt kokevat ristiriitaa, sillä niissä korostetaan seksin merkitystä ja naisten jatkuvaa halukkuutta menestyvän naisen ominaisuuksiksi.

Demi-lehden keskusteluista kaivataan vertaistukea. Esimerkiksi tytöt, jotka seurustelevat heitä vanhempien miesten kanssa, ovat perustaneet keskusteluketjun, jossa kertovat parisuhteestaan. (A-lehdet 2010.)

Riikka on 14-vee ja Ari 19-vuotias.

Riikasta on hienoa että Arilla on auto ja aikuisten jutut. Nyt kuvioihin on tullut seksi ja Riikan äiti on uhannut tehdä rikosilmoituksen Arista.

Onko äidin käytös oikeutettua?

Väittämällä halusimme saada nuoret pohtimaan omia oikeuksiaan ja vanhempien vastuuta nuoresta. Toivoisimme nuorten keskustelevan asiasta myös vanhempien näkökulmasta, jotta ymmärrys vanhempien huolesta lisääntyisi. Kokemuksemme mukaan erityisesti nuoret tytöt ottavat käytösmalleja mediasta ja toisiltaan ja silloin oma harkintakyky ja omat halut voivat vääristyä.

Nuorten pohtiessa sopivaa ajankohtaa ensimmäiselle yhdynnälle nousee keskusteluissa esille iän merkitys. Ikärajoja määrittäessään nuoret ajattelevat olevansa itse sopivan ikäisiä mutta nuoremmat koetaan liian nuoriksi harrastamaan seksiä. Nuorten itsensä lisäksi ikärajoja määrittävät vanhemmat ja yhteiskunta. Vanhemmat koetaan suojelevina

tai ylisuojelevina. Erityisesti äidit toivovat tyttäriensä aloittavat seksin mahdollisimman myöhään. (Laukkanen 2007, 84–86.)

Minna ihmettelee kun muut puhuu seksistä ja kuka on ollut kenen kaa. Minna ajattelee ettei seksi kuulu vielä yläasteelle.

Onko Minna outo?

Tällä väittämällä pyrimme muistuttamaan nuoria siitä, että niin psyykkiset kuin fyysisetkin halut heräävät nuorissa eri tahtia. Halusimme muistuttaa nuoria, että seksin ei tarvitse olla elämän keskiö eikä toisia voi arvottaa sen mukaan.

6.3 Seksuaalisen identiteetin kehitys

Seksuaalisella identiteetillä tarkoitamme seksuaalisista suuntautumista ja sukupuoli-identiteettiä. Seksuaalinen suuntautuminen määritellään seksuaalisena, eroottisena, emotionaalisena tai romanttisena kiinnostuksena tai toimintana kohdistuen samaan sukupuoleen, eri sukupuoleen tai molempiin sukupuoliin. Sukupuoli-identiteetillä puolestaan tarkoitetaan yksilön yksityistä kokemusta sukupuoliroolistaan. Se kuvaa yksilön mieheyden, naiseuden, androgyynisyyden tai ambilevanssin kokemuksen ja sen määrittelyn yhtenäisyyttä, vahvuutta ja pysyvyyttä. (Ilmonen & Nissinen 2006, 449,453.)

Seksuaalikasvatuksessa on tärkeää muistaa nuoren keskeneräisyys ja hyväksyä se. Nuoruudessa saatu seksuaalivalistus on erityisen tärkeää, koska nuorena luodaan strategia omalle seksuaalisuudelle: mitä se on ja miten sitä toteuttaa. Samaan aikaan, kun nuori pohtii seksuaalisuuttaan hän rakentaa kuvaa itsestään. Olenko riittävän hyvä, arvokas ja kelpaanko muille? Näihin kysymyksiin nuori tarvitsee tukea, koska oman itsen arvostaminen lisää seksuaaliterveyttä. (Väestöliitto 2006, 22.) Jos nuori ei koe itseään arvokkaana ja potentiaalisena partnerina, hän saattaa hakea huomiota ja hyväksyntää liian aikaisilla ja vaarallisilla seksikokemuksilla. Nuoren ympärillä olevien aikuisten on tärkeää luoda positiivinen malli sukupuoliroolille. Aikuisten on tärkeää olla ylpeitä omasta sukupuolestaan ja kohdella kumpaakin sukupuolta ja niiden erilaisia yksilöitä kunnioit-

tavasti. Tärkeää on myös luoda suvaitsevainen kuva seksuaalisuuden monimuotoisuudesta. Aikuisten tulee osoittaa hyväksyvänsä erilaiset pari- ja perhesuhteet. (Cacciatore 2006, 223–224.)

Tiedon, jota nuorelle tarjotaan seksuaalisuudesta, tulisi olla oikeaa ja helposti lähestyttävää. Koska nykyään media tarjoaa tietoa seksuaalisuudesta, on seksuaalikasvatuksen pystyttävä kilpailemaan sen kanssa. Nuorella ei välttämättä ole oikeaa medianlukutaitoa, jonka avulla hän pystyisi löytämään oikean ja asiallisen tiedon median tarjoamasta tietotulvasta. Mediaa ei kuitenkaan voida yksiselitteisesti luokitella hyväksi tai pahaksi. Media on väline, johon törmää kaikkialla ja, jonka avulla tietoa tuodaan helposti saataville. (Väestöliitto 2006, 22–26.) Avoin ja hyväksyvä keskustelu seksistä ja seksuaalisuudesta vähentää seksuaaliasioihin liittyviä tabuja. Mediaa voidaan käyttää myös hyväksi seksuaaliterveyteen liittyvän tiedon välittäjänä sekä seksuaaliterveyteen liittyvien ongelmien esiin nostajana. (Cacciatore 2006, 215–216.) Esimerkiksi poliisin aktiivinen tiedottaminen Internetiin liittyvissä seksuaalirikoksissa on nostanut aiheen yleiseen tietoisuuteen. Tiedottamisen uskotaan rohkaisevan uhreja ottamaan yhteyttä poliisiin sekä olevan osaltaan ennaltaehkäisevää työtä seksuaalirikosten estämiseksi. (Antikainen 2011.)

Koska mediassa taistelu huomiosta on valtavaa, tarvitaan huomiota herättämään yhä suurempaa hätkähdyttämistä. Seksuaalisuus herättää huomiota, minkä takia sitä käydetään viestinnässä paljon. Väkivalta on toinen aihe, joka on tarpeeksi hätkähdyttävää ylittääkseen mediakynnyksen helposti. Väkivaltaa ja seksuaalisuutta saatetaan yhdistää laajan huomion aikaan saamiseksi. Median tavoitteena on huomion saaminen, minkä takia sen antama kuva seksuaalisuudesta, seksistä, seksuaalisesta käyttäytymisestä, itsemääräämisoikeudesta, kehon koskemattomuudesta tai arvostamisesta ei välttämättä tue nuoren seksuaalista kehitystä. (Väestöliitto 2006, 26.)

Media tuo lasten ja nuorten eteen asiat, jotka aikaisemmin olivat aikuisten asioita. Lapsella tai nuorella ei ole keinoja ymmärtää median esittämää kuvaa seksuaalisuudesta, koska heidän kokemusmaailmansa on minimaalinen. Median tarjoama joskus jopa raaka kuva seksuaalisuudesta on lapselle tai nuorelle mahdoton ymmärtää oman kehitystasonsa ja kokemusmaailmansa kautta. (Väestöliitto 2006, 27.)

On esitetty näkökulma, ettei koulukiusaamisesta tehdyissä tutkimuksissa ja hankkeissa ole huomioitu kiusaamista sukupuolen ja seksuaalisuuden näkökulmista. Vuonna 2005 uudistetussa tasa-arvolain tasa-arvosuunnitelmassa ei huomioida peruskoulun oppilaita seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän kiellossa ja ehkäisyssä. Laki suojaa vain ammatillisen koulutuksen, lukion ja opistoasteen oppilaita. Koulu yhteisön aikuisilla ei usein ole yhteisiä ohjeita tai valmiuksia seksuaalisen ja sukupuoleen liittyvän väkivallan edessä. Erilainen nimittely, homottelu ja huorittelu, saatetaan herkästi vähätellä tai jättää kokonaan huomioimatta. (Lehtonen 2010, 95.)

Laukkasen (2007, 207–209) tutkimissa keskusteluissa seksuaali- ja sukupuoli-identiteetistä moni kokee itsensä määrittelyn vaikeana. Erityisesti seksuaalisen suuntautumisen määrittely koetaan vaikeaksi. Osa keskustelijoista kokee, ettei halua lokeroida seksuaalisista suuntautumistaan ollenkaan tai mieltää sen muuttuvana käsitteenä. Sukupuolen määrittely koetaan helpompana mutta osa keskustelijoista näkee jaon miehiin ja naisiin liian kapeana. Keskusteluissa nousee esille, että tytöksi fyysisesti itsensä kokeva ei välttämättä koe itseään mieleltään tytöksi eikä pojaksi. Tällöin mielenmaisemaa kuvataan sanalla androgyyni.

Seksuaalisen kiinnostuksen kohde muodostuu nuorelle mielikuvien kautta. Varhaismurrosiässä saatetaan kokea kiihottumisen tunteita turvallisessa seurassa ystävän kanssa ilman, että siihen liittyisi seurustelua tai seksuaalisuhdetta. Tuolloin seksuaaliset kokemukset eivät yleensä liity rakkaussuhteisiin. Murrosiässä rakkauden kohteet alkavat rajautua. Yleensä ensimmäiset rakkauden kohteet ovat kaukorakkauksia sekä aikuisia esimerkiksi elokuvatähtiä. Näiden jälkeen rakkauden kohteet yleensä rajautuvat omaan ikäluokkaan ja vastakkaiseen sukupuoleen. (Cacciatore 2006, 213–214)

Rajautuminen tapahtuu yksilöllisesti. Osa nuorista pohtii rakkauden kohteitaan pidempään kuin toiset. Rakkauden kohteet saattavat rajautua tiukasti tai nuori voi sallia itselleen ihastumisia esimerkiksi eri sukupuolta oleviin henkilöihin. Monien aikuistenkin seksuaalinen suuntautuminen voi olla jossakin määrin tilannekohtainen ja se voi muuttua eri ikäkausina. Nuoren saati lapsen seksuaalisesta suuntautumisesta ei tulisikaan tehdä kovin aikaisin mitään päätelmiä. (Cacciatore 2006, 213–214.)

6.4 Väittämät seksuaalisen identiteetin kehityksestä

Seksuaalisen identiteetin kehitykseen liittyvien väittämien aiheet muotoutuivat Laukkasen (2007) tutkimuksen sekä omien havaintomme ja kokemuksiemme pohjalta. Tutustuessamme *Demi*-lehden keskustelupalstaan huomasimme nuorten pohtivan seksuaalista suuntautumista; olenko lesbo, homo, hetero vai bi? Mistä sen tietää? Lisäksi nuoret kaipasivat tukea oman seksuaalisen identiteettinsä kehitykselle hakemalla vertaistukea ja neuvoja muilta nuorilta.

Saaraa ei kiinnosta pojat...

Saara on lesbo?

Tällä väittämällä toivomme keskustelun liittyvän seksuaaliseen suuntautumiseen ja sen monimuotoisuuteen mutta myös siihen, ettei kukaan toinen voi luokitella seksuaalista suuntautumista. Väittämän pyrkimyksenä on muistuttaa nuoria nimittelyn ja luokittelun vääryydestä. Laukkasen (2007, 66) tutkimuksen mukaan nuoret saattavat herkästi luokitella toisiaan ulkonäön mukaan. Nuoret kiinnittävät helposti yksilön johonkin tiettyyn ryhmään.

Internetin kuvayhteisöihin liittyen paljastavien kuvien lisäksi Laukkasen (2007, 238) tutkimuksessa nousi esille kysymys, ovatko tyttöjenväliset pusukuvat hyväksyttäviä gallerioissa. Suurin osa tytöistä on sitä mieltä, että kuvien ei ole tarkoitus olla seksuaalisia vaan niiden halutaan ilmaisevan rakkautta ja ystävyyttä. Kuvilla voidaan myös kertoa seurustelusta.

Emmi on kerskunut tykkäävänsä tytöistä ja pojista. Emmi on laittanut faceen kuvia, missä pussailee kavereidensa kanssa.

On siistii olla bi?

Kokemuksemme mukaan nuoret kokevat seksuaalisuuden ja sen monimuotoisuuden avoimemmin kuin aikaisemmin. Suhtautuminen seksiin ja fyysiseen kanssakäymiseen

on vapaamielisempää, kuin he saattavat siitä myöhemmin ajatella. Tyttöjävälinen pusaisu on nuorille täysin luonnollista mutta siinä ei aina oteta huomioon toisen osapuolen tunteita. Nuoret saattavat käyttäytyä vapaamielisemmin myös provosoidakseen ja uhmatukseen vanhempiaan. Keskustelussa toivoisimme pohdittavan bi-seksuaalisuutta seksuaalisen suuntautumisenä ja toisaalta bi-seksuaalisuuteen liittyviä ajan ilmiöiden eroja.

Oman sukupuoliroolin pohtiminen kuuluu nuoruuteen (Cacciatore 2006, 210). Esimerkiksi tytöllä saattaa olla tarve korostaa naisellisuuttaan meikein tai pukeutumisen avulla (Cacciatore 2006, 207). Ryhmäpaine luo tytöille ja pojille tietyt käyttäytymisnormit. Mikäli nuori ei asetu sukupuoleensa liittyvien käyttäytymisnormien muottiin, häntä voidaan halveksua ja syrjiä muiden nuorten ryhmässä. Empatiakyky, lempeys, strategiataidot, kilpailuvietti ja johtamiskyky ovat ominaisuuksia, jotka yleensä liitetään vain toiseen sukupuoleen. Aikuisten olisi tärkeää kertoa lapselle alusta asti ihmisyyden monimuotoisuudesta sekä luoda suvaitseva ja tasa-arvoinen ilmapiiri sukupuolten välille. (Cacciatore 2006, 211.)

Jannea kiinnostaisi käyttää siskon vaatteita.

Tytöistä kasvaa naisia, pojista miehiä?

Väittämää voidaan lähestyä monelta näkökannalta. Toisaalta on hyvä keskustella tytöstä naisena ja pojasta miehenä sekä mitä muutos vaatii ja tuo tullessaan. Keskustelussa toivoisimme nousevan esille nais- ja mieskuvan, mitä nuoret siitä ajattelevat ja miten nuoret sen kokevat. Yhdessä toisten nuorten ja aikuisen kanssa käydä läpi stereotypia-ajattelua ja jokaisen omaa mielipidettä ja käsityksiä keskustelussa ”normaalista”.

Seksuaalisuudesta puhuttaessa on nuoria muistutettava, että nuoruuteen kuuluvat epävarmuus ja oman identiteetin etsiminen. Sukupuolen korjaus on aika-ajoin esillä mediassa, ja sen läpikäyneet ihmiset kertovat kokemuksistaan usein avoimesti. Aihe mielletään herkästi hyvin henkilökohtaiseksi ja tästä tulisi mielestämme keskustella nuorten omilla ehdoilla. Aiheen arkaluontoisuutta mutta myös sen vakavuutta olisi korostettava nuorille niin, ettei keskustelu loukkaa ketään.

7-luokkalainen Suvi leikkii kotona barbeilla. Viime aikoina luokkakaverit ovat alkaneet naureskella ja kiusata Suvia siitä syystä.

7-luokkalainen liian vanha leikkimään leluilla?

Väittämän pyrkimys on ottaa huomioon myös ne nuorista, jotka eivät vielä ole kiinnostuneita seksistä. Kokemuksemme mukaan keskusteltaessa seksuaalisuudesta nuorten kanssa keskustelu etenee kokeneempien johdolla, jolloin kokemattomampien mielipiteet jäävät helposti keskustelun ulkopuolelle.

Maijulla on kaikki hyvin.

Olenko normaali ilman kriisejä?

Lähteitä etsiessämme ja nuorille suunnattua materiaalia tarkastellessamme olemme huomanneet, että asia esitetään usein negaation kautta. Usein korostetaan, että tavalliseksi aikuiseksi voi kasvaa, vaikka nuoruus olisi ollut hankala ja tuskainen. Me halusimme nostaa keskusteluun asian kääntöpuolen, jolloin elämästä voi olla hyvää ja tasa-painoista, vaikkei taustalla ole negatiivisia kokemuksia.

6.5 Hyvän terveysaineiston laatukriteerit

Terveysaineiston laatua tulee pystyä arvioimaan johdonmukaisesti, minkä takia terveysaineistolla tulee olla laatukriteerit. Niiden avulla pystytään myös kehittämään terveysaineiston laatua. Terveystieteiden keskuksen mukaan hyvän terveysaineiston laatukriteereitä ovat konkreettinen terveystavoite, sisällön selkeä esitystapa, helppolukuisuus, helppo hahmoteltavuus, oikea ja virheetön tieto, sopiva tietomäärä, kohderyhmän selkeä määrittely, kohderyhmän kulttuurin kunnioittaminen, tekstiä tukeva kuvitus, huomiota herättävyys ja hyvä tunnelma. (Parkkunen, Vertio & Koskinen-Ollonqvist 2001, 9.)

6.5.1 Sisältöön ja kieliasuun liittyvät laatuksiteerit

Hyvällä terveystaineistolla on konkreettinen terveystavoite. Näin lukijan tai näkijän on helppo hahmottaa, mihin terveystasiaan tai –ongelmaan aineisto liittyy ja ymmärtää, mihin sillä pyritään. Hyvän terveystaineiston sisältämän tiedon tulee olla virheetöntä, objektiivista ja ajan tasalla olevaa. (Parkkunen ym. 2001, 11–12.) Väittämäkortteihin on aiheet pyritty löytämään nuorten keskuudesta esimerkiksi nuorten keskustelupalstoilta. Terveysthoitajalle tarkoitettussa saatekirjeessä olevassa linkkilistassa sekä oppilaille tarkoitetuissa linkeissä on pyritty käyttämään parhaita ja ajantasaisimpia lähteitä.

Sopiva tiedon määrä on olennaista hyvässä terveystaineistossa. Tilanteen mukaan on ratkaistava, halutaanko aineistolla tarjota tiivis tietopaketti vai kattavampi kuvaus aiheesta. Seksuaalikasvatusmateriaaleihin nuoret ovat kaivanneet syvällisempää ja laajempaa aiheen käsittelyä. (Parkkunen ym. 2001, 12–13.) Tiivistetystä tietopaketista on nuorten mukaan vaikea muodostaa kokonaiskäsitystä seksuaalisuudesta (Nummelin 2000, 89). Väittämäkorteilla pyritään herättämään nuoria pohtimaan omia käsityksiään ja mielikuviaan seksuaalisuudesta. Hyvän terveystaineiston tulee olla helppolukuista. Lyhyet, informatiiviset lauseet toimivat yleensä paremmin kuin pitkät ja monimutkaiset. Terveystaineiston käsitteiden tulee vastaanottajalle helposti ymmärrettävissä. (Parkkunen ym. 2001, 13–14.)

6.5.2 Ulkoasuun ja kokonaisuuteen liittyvät laatuksiteerit

Ulkoasuun liittyvillä seikoilla pystytään vaikuttamaan terveystaineiston selkeyteen. Tekstityypin valinnalla ja tekstin koolla, tekstin asettelulla, kontrastilla, värien käytöllä ja havainnollistavalla kuvituksella voidaan selkeyttää sisältöä. (Parkkunen ym. 2001, 15.)

Terveystaineistossa kohderyhmä tulee määritellä selkeästi. Kun aineisto on räätälöity tietylle kohderyhmälle, aineiston vaikuttavuus on yleensä suurempi kuin aineistolla, mitä on kohdistamatonta ja sopivaa sattumanvaraisesti tietyille henkilöille. (Parkkunen ym. 2001, 18.)

Terveysaineiston tulisi herättää huomiota (Parkkunen ym. 2001, 19). Seksuaalikasvatusmateriaalin tulisi nuorten mielestä olla värikästä, valoista ja raikasta. Aikuisten mielestä nuorille sopiva materiaali ei välttämättä vastaa nuorten tarpeita. Näin materiaalista saattaa tulla helposti tulla nuorten mukaan ”tekopirteää” tai ”tyhmää” nuorten kosiske-
lua. (Nummelin 2000, 85.) Välttääksemme tämänkaltaiset kömmähdykset esitestasimme väittämäkortteja kahdella yläasteikäisellä nuorella.

7 KIRJALLISEN PRODUKTION TUOTTAMISPROSESSI

7.1 Työskentelyprosessin kuvaus

Opinnäytetyön työskentelyprosessi sai alkunsa opinnäytetyötorilta keväällä 2009. Helsingin kaupungin kouluterveydenhuolto kaipasi uusia opinnäytetöitä Diakoniaammattikorkeakoululta. Erityisesti kaivattiin uusia produktioita. Aiheina olisi voinut olla esimerkiksi uni, masennus, terveellinen ravitseminen tai seksuaalikasvatus. Opinnäytetyön aiheen muokkaus alkoi keväällä 2009 opinnäytetyön ryhmäohjauksessa, jolloin ajatuksena oli tehdä infolehtinen sukupuolitaudeista.

Kevään 2009 opinnäytetyön aihe ja toteutus oli kypsytelyvaiheessa. Työelämätahon kanssa meillä oli yhteistyöpalaveri syksyllä 2009, jolloin pohdimme yhdessä opinnäytetyön aihetta. Lehtisen tekeminen jouduttiin hylkäämään taloudellisten syiden takia. Ajatus väittämäkorteista nousi esille ja niiden toteuttaminen PowerPoint-tiedostona tuntui hyvältä ajatukselta. Aiheen rajaamiseen saimme vapaat kädet. Yhteistyöpalaverin jälkeen laadimme opinnäytetyön toimintasuunnitelman ja aikataulun, josta pyrimme laatimaan realistisen, jotta pystyisimme noudattamaan sitä. Toimintasuunnitelmassa on tärkeää, että siihen sitoudutaan. Vaikka toimintatavat muuttuisivat opinnäytetyöprosessin aikana, aiheeseen on pystyttävä sitoutumaan jo suunnitteluvaiheessa. Toiminnallisessa opinnäytetyössä toimintasuunnitelma on tärkeä, koska se selvittää opinnäytetyön idean ja tavoitteet sekä perustelee ne. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 26–27.)

TAULUKKO 1. Opinnäytetyön aikataulu

Kevät 2009:	Aiheen ja toteutuksen pohdintaa
Syksy 2009:	Lähteisiin perehtymistä
Tammikuu-helmikuu 2010:	Teoreettisen osuuden työstämistä
Kevät 2010:	Opinnäytetyö tauolla/opiskelijavaihto
Syksy 2010:	Aiheen rajaus Väittämäkorttien suunnittelua
Joulukuu-tammikuu 2011:	Väittämäkorttien esitestaus ja muokkaaminen

Tammikuu- maaliskuu 2011:	Teoreettisen osuuden kirjoittamista ja vii- meistelyä Väittämäkorttien testaus ja viimeistely
------------------------------	---

Perehdyimme teorian tietoon seksuaalikasvatuksesta sekä uusimpiin tutkimuksiin kyseisestä aiheesta perehdyimme talvella 2009–2010. Samalla tutustuimme nuorten keskustelupalstoihin, missä käsiteltiin seksuaalisuutta. Keväällä 2010 olimme kansainvälisessä opiskelijavaihdossa Vietnamsissa, jolloin opinnäytetyömme oli tauolla.

Väittämäkortteja aloimme suunnitella syksyllä 2010. Tutustuimme hyvän terveysaineiston laatukriteereihin sekä nuorten toiveisiin seksuaalikasvatusmateriaalista. Lopulta esitestasimme väittämäkortteja kahdella yläasteikäisellä, minkä jälkeen parantelimme väittämäkortteja. Vuodenvaihteen jälkeen väittämäkortit olivat valmiit testattavaksi koulussa.

Testasimme väittämäkortteja pitämällä niiden avulla oppitunnin Aleksis Kiven peruskoulussa kahdelle 8.-luokalle kummallekin luokalle erikseen. Keräsimme oppilailta palautetta kirjallisesti oppitunnin jälkeen. Palautteen mukaan teimme pieniä muutoksia väittämäkortteihin, koska pääsääntöisesti väittämäkortit koettiin käyttökelpoisiksi.

7.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Terveystietämisessä on otettava huomioon terveyserojen kaventamisen näkökulma. On tärkeää, että viestintä tavoittaisi erityisesti ne väestöryhmät, joiden tulevaisuus terveyden suhteen on eniten uhattuna. (Terveyden edistämisen keskus 2005, 5.)

Väittämistä oli pyrkimys muodostaa mahdollisimman avoimia ja monipuolisia esimerkkejä nuorille keskusteltaviksi. Väittämät on muotoiltu niin, ettei kukaan joudu henkilökohtaisesti tulilinjalle nuorten keskustellessa ja pohtiessa seksuaalisuutta ja sen ilmenemistä. Hyödynsimme opiskelutovereitamme väittämien henkilöiden nimissä, ilman että mikään väittäjä olisi suoraan liitoksissa heidän elämäntilanteisiinsa. Väittämissä käytetyt nimet ovat kuitenkin niin yleisiä, että todennäköisesti luokasta löytyy yksi Saara tai

Minna ja toivomme että väittämät ”Saara on lesbo?” tai ”Onko Minna outo?” eivät leimaa sen nimisiä oppilaita.

Toimiakseen väittämäkortit tarvitsevat keskustelijat, tässä tapauksessa yläasteikäiset nuoret, sekä keskustelun johtajan eli terveydenhoitajan. Nuorilla on keskenään verrattaessa erilaiset lapsuus- ja nuoruuden kokemukset ja taustat. Toisilla on turvallisia, keskusteluun kannustavia aikuisia lähipiirissään, toiset joutuvat itse oppimaan ja ottamaan toimintamallin vanhemmilta koululaisilta ja muista nuorista.

Väittämien aiheet muotoutuivat netissä seuraamistamme nuorten keskusteluista ja tarjolla olevasta kirjallisuudesta. Aiheeltaan opinnäytetyö oli haastava kattavan teorian saamiseksi sillä osa aiheista on ajankohtaisia, esimerkiksi uutisissa esiintyviä ongelmista, eikä asiasta välttämättä löydy kirjoitettua tietoa. Osittain aiheen ajankohtaisuus voi herättää kysymyksiä väittämien luotettavuudesta, koska siitä ei ole vielä paljoa tutkimuksia ja kirjallisuutta tehtynä. Uskomme että muutaman vuoden kuluttua on saatavilla paljon ja monipuolista aihetta käsittelevää lähdemateriaalia, joka mahdollistaa myös saatavilla olevan materiaalin vertailun ja kriittisen tarkastelun.

8 VÄITTÄMIEN ARVIOINTIPROSESSI

8.1 Väittämiä esitestaus

Esitetasimme väittämäkortteja kahdella yläasteikäisellä nuorella. He valikoituivat esitestaamaan kortteja yhteisen tuttavamme kautta. Koimme tärkeäksi esitestate väittämäkortteja ennen varsinaista testausta. Koska väittämäkorteissa pyrittiin käyttämään nuorille tyypillistä kieltä, halusimme ennen kaikkea saada palautetta kieliasusta ja sen uskottavuudesta.

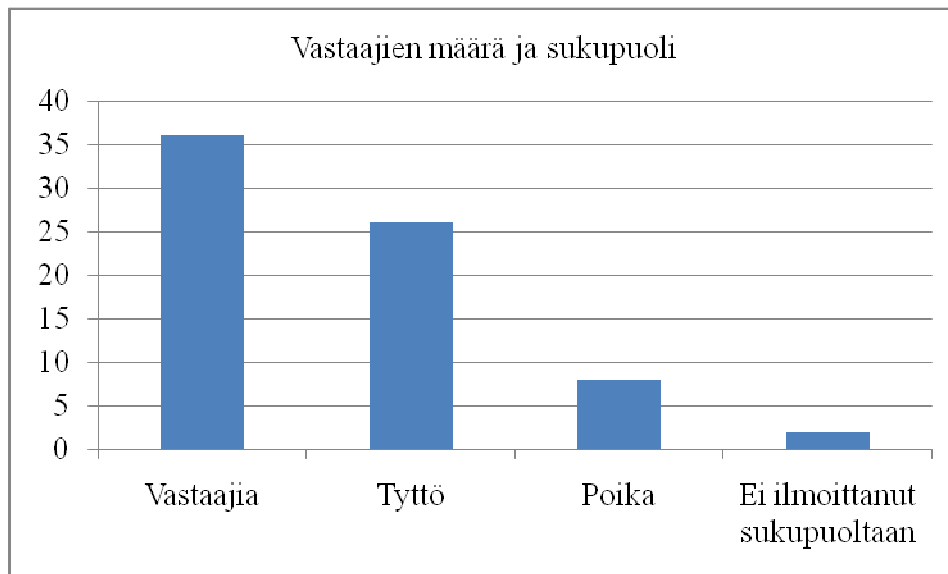
Esitestauksesta saamamme palautteen mukaan väittämäkortit koettiin jo melko käyttökelpoisiksi. Muutokset teimme sanastoon, jota käytimme väittämäkorteissa, esimerkiksi ”seukannut”-verbin muutimme palautteen mukaan ”deittaillut”-muotoon sekä ”neitsyt” toivottiin muotoon ”ekakertalainen”.

8.2 Nuorten arvio väittämäkorteista

Testasimme väittämäkortteja vuoden 2011 alussa, jolloin pidimme oppitunnit seksuaalisuudesta kahdelle 8.-luokalle Aleksis Kiven peruskoulussa. Työvälineenä käytimme väittämäkorttejamme. Molemmat oppitunnit kestivät 45 minuuttia. Oppilaat oli jaettu 3–4 henkilön ryhmiin. Jokainen ryhmä sai väittämäkortin, johon heidän tuli pohtia vastaus. Tämän jälkeen ryhmät esittelivät väittämäkorttinsa muulle luokalle ja kertoivat, mitä olivat keskustelleet. Ryhmän esittelyn jälkeen muulla luokalla oli mahdollisuus kertoa omia ajatuksiaan kustakin väittämästä.

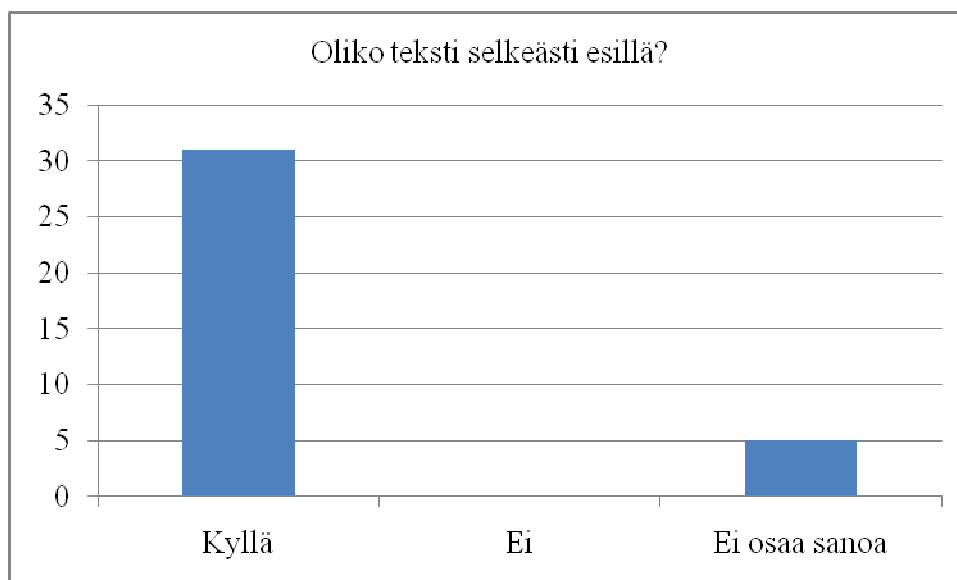
Oppitunnin jälkeen keräsimme oppilailta palautetta valmiiden palautelomakkeiden avulla. Kysyimme oppilaiden mielipidettä sekä parannusehdotuksia väittämäkorttien selkeyteen ja helppolukuisuuteen, kuvioinnin ja taustan sopivuudesta yläasteikäisille, kieliasun ja terminologian uskottavuudesta sekä väittämiä aiheiden sopivuudesta yläasteikäisille. Palautteessa pyydettiin vastaajaa kertomaan sukupuolensa. Muutoin palautteeseen vastaaminen tapahtui anonymisti. Palautteeseen vastasivat kaikki oppitunnilla olleet oppi-

laat. Yhteensä 36 henkilöä vastasi, joista 26 oli tyttöjä ja 8 poikaa. Kaksi henkilöä jätti ilmoittamatta sukupuolensa.

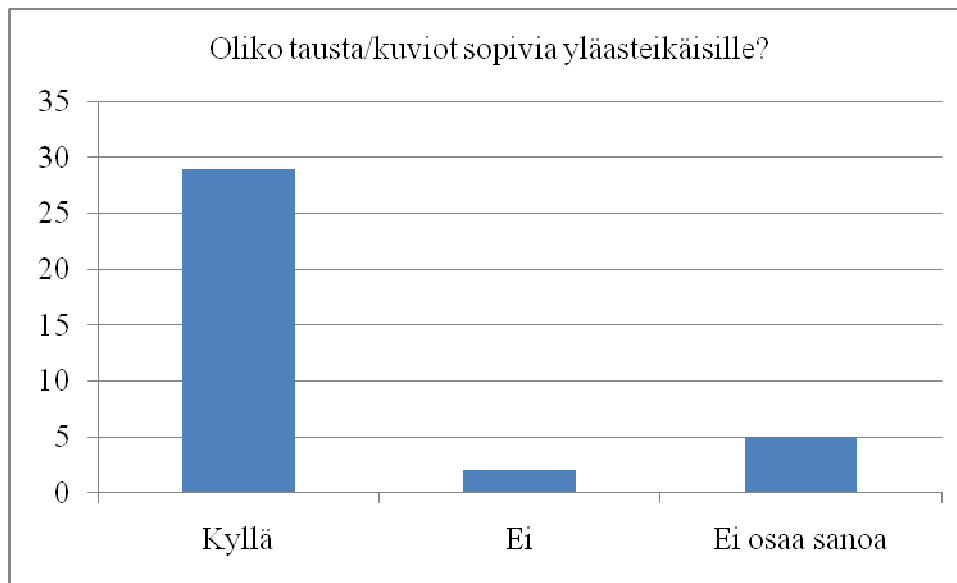
KAAVIO 1. Vastaajien määrä ja sukupuoli

Väittämäkortit koettiin selkeiksi ja helppolukuisiksi. Vastaajista viisi ei osannut sanoa, oliko teksti heidän mielestään selkeästi esillä. Parannusehdotuksia emme saaneet tekstin selkeyteen tai helppolukuisuuteen.

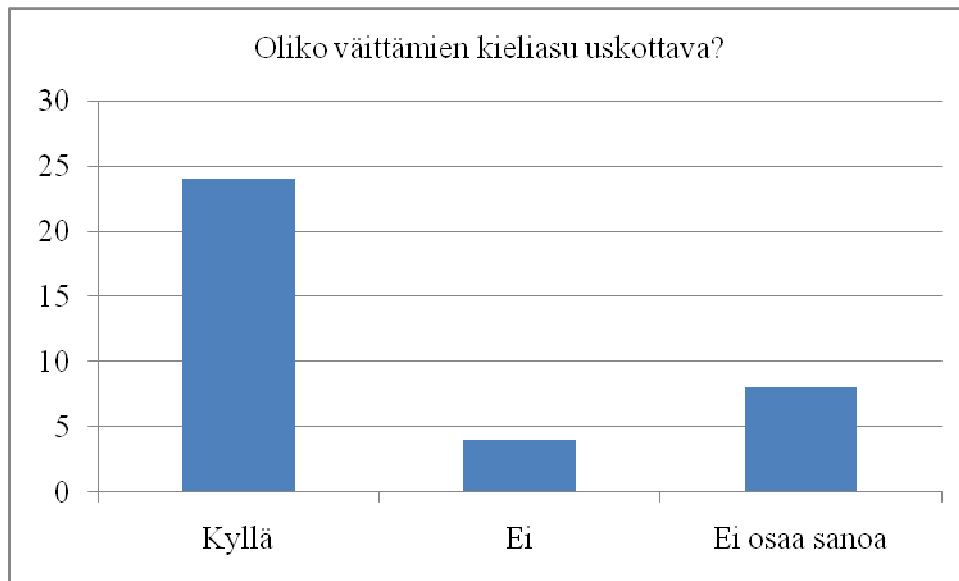
KAAVIO 2. Väittämäkorttien tekstin selkeys

Suurin osa vastaajista koki, että tausta ja kuviot olivat sopivia yläasteikäisille. Ainoastaan kahden henkilön mukaan kuviot tai tausta eivät olleet sopivia yläasteikäisille. Saimme kuitenkin yksittäisiltä vastaajilta parannusehdotuksia, joiden mukaan korteissa oli ”turhia pieniä yksityiskohtia”, ”ristinolla ei ollut sopiva yläasteikäisille”, ”valkoinen tausta olisi ollut sopiva” ja ”tausta oli liian tumma”. Oppilailla oli käytössä väittämäkorttien tulostetut versiot, minkä takia taustan väri oli huomattavasti tummempi kuin sähköisessä versiossa.

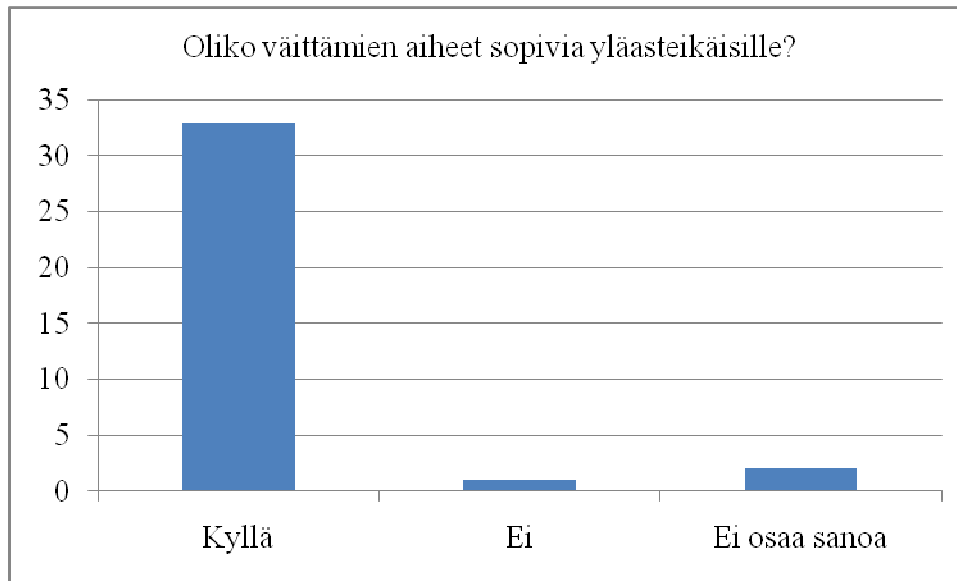
KAAVIO 3. Väittämäkorttien tausta ja kuviot

Kieliasu oli suurimman osan vastaajista mukaan uskottava ja sopiva yläasteikäisille. Osa vastaajista kuitenkin koki, että väittämissä oli ”erikoisia sanoja”, ”teinisanoja” tai ”sanoja, joita ei enää käytetä”. Yksittäisistä sanoista saimme parannusehdotuksia ainoastaan ”tsättäilyyn”, minkä muutimme vastaajien toiveiden mukaisesti muotoon ”chattaily”.

KAAVIO 4. Väittämäkorttien kieliasun uskottavuus

Väittämien aiheet olivat vastaajien mukaan sopivia yläasteikäisille. Vastaajien mukaan aiheet olivat ”ajankohtaisia” ja ”osuivat melko tarkalleen nappiin”. Vain yksi vastaajista koki, etteivät aiheet koskettaneet yläasteikäisiä. Aiheet olivat liian ”viattomia” tai ”niihin oli vaikea vastata”. Osan väittämistä koettiin menevän päällekkäin, jolloin vastaajat kokivat, että samaa aihetta käsiteltiin useasti. Vastaajia pyydettiin ehdottamaan myös muita aiheita, jotka olisivat ajankohtaisia yläasteikäisten elämässä. Ehdotuksiksi tulivat ”nettitreffit” ja ”kaukosuhde”.

KAAVIO 5. Väittämäkorttien aiheet

8.3 Oma arvio väittämäkorteista

Arvioimme väittämäkorttien onnistumista vertaamalla niitä Terveyden edistämisen keskuksen laatimiin terveysaineiston laatukriteereihin (Parkkunen ym. 2001, 9).

TAULUKKO 2. Oma arvio väittämäkorteista

<i>Hyvän terveysaineiston laatukriteerit (mukaillen Parkkunen ym. 2009,9)</i>
<i>Konkreettinen terveystavoite</i>
Väittämäkorteilla on konkreettinen terveystavoite. Niiden tavoitteena on herättää nuoret pohtimaan ja keskustelemaan seksuaalisuuteen ja sen ilmenemismuotoihin liittyvistä tekijöistä yhdessä aikuisen kanssa. Väittämäkorteilla on tavoitteena tarjota terveydenhoitajille valmis työväline seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen.
<i>Selkeä esitystapa ja helppo lukisuus</i>
Väittämäkortit ovat selkeitä. Tekstin määrä on rajattu korteissa niin, että kortteja on helppo lukea. Pienempi fontti on mustalla, että teksti erottuisi selkeästi taustasta. Väittämä on eri värillä joka kortissa, minkä tarkoitus on helpottaa väittämäkorttien erottamista toisistaan sekä lisätä värikkyyttä kortteihin.

Sopiva määrä oikeaa ja virheetöntä tietoa

Koska väittämäkorttien tavoitteena on saada nuoret itse pohtimaan ja keskustelemaan seksuaalisuudesta, ei korteissa ole esitetty lainkaan faktatietoa. Vaikka väittämäkortit on jaettu kahteen aiheeseen seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja seksuaalisen identiteetin kehittymiseen, väittämäkorteissa on esitetty 10 erilaista keskustelun aihetta. Aiheet ovat irrallisia toisistaan, joten eri tilanteissa voidaan aiheiden määrää rajata käytettävien väittämäkorttien lukumäärällä.

Terveydenhoitajalle tarkoitettussa saatekirjeessä olevassa linkkilistassa sekä oppilaille tarkoitetuissa linkeissä on pyritty käyttämään parhaita ja ajantasaisimpia lähteitä.

Kohderyhmän selkeä määrittely ja huomioiminen

Väittämäkortit on tarkoitettu terveydenhoitajalle työvälineeksi käytettäväksi yläasteikäisten nuorten kanssa. Väittämäkorttien kieli- ja ulkoasussa olemme ajatelleet yläasteikäisiä nuoria ja heille tyypillistä kieltä. Nuorilta saamamme palautteen mukaan kieliasu oli onnistunut ja uskottava.

Koska väittämäkorttien on tarkoitus toimia terveydenhoitajan työvälineenä, on terveydenhoitajaa huomioitava myös. Väittämäkorteissa saattaa olla termejä, mitkä eivät avaudu terveydenhoitajalle samalla tavoin kuin nuorille. Tämän takia osa sanoista on selitetty Power Point -dioiden muistiinpano-osioissa.

Tekstiä tukeva kuvitus ja huomiota herättävyys

Halusimme väittämäkorteista yhtenevän kokonaisuuden, joten tausta, kuvitus sekä fontti toistuvat samana jokaisessa kortissa. Väittämät on esitetty korteissa eri väreillä, minkä tarkoitus on helpottaa korttien erottamista toisistaan. Värien ja kuvien avulla pyrimme tekemään korteista raikkaita ja mielenkiintoisen näköisiä, jotta ne herättäisivät nuorten mielenkiinnon. Tässä olemme mielestämme onnistuneet.

9 POHDINTA

9.1 Väittämistä

Väittämät suunnattiin terveydenhoitajien käyttöön yläasteen seksuaalikasvatukseen. Väittämien tilaajana toimi Helsingin kaupungin kouluterveydenhuolto. Kouluterveydenhuollon yhtenä tavoitteena oli toimintamallia hyödyntäen tasa-vertaistaa seksuaalikasvatus kaikissa kaupungin peruskouluissa. Tällä hetkellä peruskouluissa työskentelee niin vasta valmistuneita terveydenhoitajia kuin pitkään työtä tehneitä konkareita.

Terveyden edistämistyö kuuluu olennaisesti terveydenhoitajan työtehtäviin (Haarala & Mellin 2008). Seksuaalikasvatus on tärkeä osa-alue kouluterveydenhoitajan päivittäistä terveyden edistämistä, joten terveydenhoitajan tulee hallita seksuaalikasvatuksen periaatteet (Tervaskanto-Mäentausta 2008). Väittämäkortit pyrittiin valmistamaan mahdollisimman monikäyttöisiksi. Tarvittaessa niitä voi käyttää apuvälineenä terveydenhoitajan vastaanotolla mutta myös oppitunnilla isomman ryhmän kanssa. Käytännössä materiaalin käyttäminen oppitunnilla on riippuvainen koulun henkilökunnan, pääasiassa terveydenhoitajan ja terveystiedon opettajan, keskinäisestä sopimuksesta aiheen opetukseen liittyen. Terveydenhoitajalla ei ole oikeutta toimia opettajana mutta toisaalta nuorten kannalta terveydenhoitaja on yleensä luonnollisin valinta seksuaalisuudesta ja seksiin liittyvistä asioista käytävään keskusteluun.

Väittämien tarkoituksena on herättää keskustelua seksuaalisuudesta, ja terveydenhoitajan rooli keskustelussa on tarjota tietoa ja tukea nuorille. Toimiakseen väittämät tarvitsevat tuekseen asiasta motivoituneen terveydenhoitajan. Terveydenhoitajan on oltava avoin nuorten kanssa syntyvään keskusteluun ja tarvittaessa rajattava sitä, ilman että tuomitsee nuorten mielipiteitä. Terveydenhoitajan on kuitenkin säilytettävä ammatillisuus ja pidettävä henkilökohtaiset kokemukset ja mielipiteet keskustelun ulkopuolella (Cacciatore 2006.) Väittämien aiheet voidaan kokea yksityisenä ja arkana, eivätkä nuoret ole välttämättä päässeet niistä juttelemaan yhdenkään aikuisen kanssa. Kuten olemme aikaisemmin todenneet (Laakso 2008) keskustelu on nuorten mielestä hyvä keino

käsitellä seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Näin uutta tietoa pystytään soveltamaan vanhaan tietoon (Järvinen 2007).

Olemme tyytyväisiä väittämien asiasisältöön. Pyrimme kokoamaan mahdollisimman laaja-alaisen katsauksen seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista, ja koemme saavuttaneet tavoitteet. Väittämien aiheiden ajankohtaisuutta tukevat väittämiä arvioineiden nuorten mielipide ja tutkimamme teorian tieto (vrt. Laakso 2008; Laukkanen 2007; Väestöliitto 2006).

Koska väittämäkortit tarjoavat mahdollisuuden avoimeen keskusteluun, uskomme niiden lisäävään nuorten positiivista minäkuvaa ja suvaitsevaisuutta. Toivomme nuorten ymmärtävän, että keskustelu itsemääräämisoikeudesta koskettaa heitä itseään. Myönteinen minäkuva on tärkein väline suojella nuoria seksuaaliselta kaltoinkohtelulta (Cacciatore 2005c). Väittämäkorttien väittämät on pyritty tekemään niin, että ne koskettavat nuorten omaa elämää ja tuntuvat ajankohtaisilta. Näin uskomme väittämien esimerkkien tuntuvat nuorista omakohtaisilta. Pelkkä teorian tieto ei riitä takaamaan eheää seksuaalista identiteettiä vaan nuoren minäkuvan on tuettava avoimella keskustelulla. Tietoa tulee antaa ilman ennakoasenteita ja moralisointia (Rostila 2003).

Väittämäkortit tarjoavat mahdollisuuden luontevaan keskusteluun seksuaalisuuden monimuotoisuudesta, mikä on tärkeää seksuaalisen tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden lisäämisen takia. (Väestöliitto 2006) Kun seksuaalisuuden monimuotoisuudesta ei tehdä erillistä osiota seksuaalikasvatuksessa vaan aiheita käsitellään luontevasti muun seksuaalikasvatuksen yhteydessä, nuorelle tarjotaan tilaisuus keskustella myös itseään askarruttavista kysymyksistä. Tiedot, jotka nuorella on seksuaalisuudesta, rakentavat hänen seksuaalista identiteettiään ja asenteitaan. (Aho ym. 2008). Olemme mielestämme onnistuneet luomaan mahdollisuuden avoimeen keskusteluun seksuaalisuuden monimuotoisuudesta. Koska väittämäkortit tarjoavat vain mahdollisuuden keskusteluun, emme koe, että ne itsessään vaikuttaisivat nuorten asenteisiin.

Ulkoasussa pyrimme lähestymään nuoria heidän näkökulmastaan, ilman suurempaa kosiskelua. Saimme tehtyä korteista värikkään ja ennen kaikkea nuorille suunnatut. Nuoret olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä väittämäkorttien ulkonäköön. Väittämäkortit

vastasivat myös ulkoisesti hyvän terveystieteiden laatukriteerejä (vrt. Parkkunen ym. 2001).

Esitestauksen jälkeen esitimme väittämäkortit sen varsinaisille käyttäjille, työn tilaajille Helsingin kaupungin kouluterveydenhuoltoon ja helsinkiläisille 8-luokkalaisille. Heiltä saamamme palaute osoitti työn sopivaksi kohderyhmälle. Aiheet koettiin mielenkiintoisiksi ja ajankohtaisiksi, tosin yksittäisiä vastaväitteitä väittämien sisällöstä kuultiinkin.

Pyysimme palautetta myös Helsingin kaupungin kouluterveydenhuollolta. Lähetimme väittämäkortit saatekirjeen kera yhteyshenkilöllemme tammikuussa 2011. Kuitenkaan lukuisista yhteydenotoista huolimatta, emme saaneet palautetta väittämäkorteista ennen opinnäytetyön esitarkastukseen jättämistä. Kouluterveydenhuollon palaute olisi ollut tärkeää, koska kouluterveydenhoitajat ovat väittämäkorttien käyttäjiä. Olemme itse tutustuneet väittämäkorttien aiheisiin hyvin tarkasti, joten oppitunnin pitäminen väittämäkorttien avulla ei meille tuottanut kovin paljoa haasteita. Toki oppitunnin pitäminen vieraille luokalle on aina haaste mutta itse työväline ei ollut haaste, koska väittämäkortit ja niiden aiheet olivat meille tutut. Tämän vuoksi olisi ollut tärkeää kuulla, miten terveydenhoitaja kokee väittämäkorttien käyttökelpoisuuden. Kouluterveydenhuollon palaute olisi varmasti tarjonnut kehittämiskohtia väittämäkortteihin. Tämän palautteen puuttuessa pystymme pitämään väittämäkortteja onnistuneina ainoastaan nuorten näkökulmasta.

Mitä voisi tehdä toisin? Kokosimme väittämät netistä lukemiemme keskusteluiden pohjalta. Vaikka palaute on pääasiassa ollut kannustavaa ja tyytyväistä korttien sisällöstä, herää mieleen kysymys, minkälaisia väittämähdotuksia nuorilla olisi ollut esittää, mikäli olisi kysytty suoraan heiltä. Nuorten tämän hetkisessä elämässä ajankohtaiset aiheet eivät välttämättä vielä näy mediassa tai tutkitussa tiedossa, joten nuoret itse olisivat varmasti parhaita asiantuntijoita heitä koskevassa tiedossa.

Toisaalta, korttien lopullinen käyttöönotto jäi hyvin lähelle koko opinnäytetyön palauttamista, joten aikataulut ei täysin pysynyt suunnitelmassa. Koska jäimme ilman kouluterveydenhuollon palautetta, olisimme voineet aktiivisemmin tarjoutua esittelemään väittämäkortteja esimerkiksi kouluterveydenhuollon aluekokouksissa. Nyt palautteen kerääminen jäi kouluterveydenhuollon yhteyshenkilöllemme vastuulle.

Miten työtä voisi kehittää? Väittämäkortit on suunnattu käytettäväksi ryhmämuotoisessa keskustelussa, sen kehittämällä voisi saada kortit entistä monikäyttöisemmiksi. Väittämistä saadun palautteen perusteella työtä voisi kehittää jatkamalla yksittäisistä väittämistä syntyvän keskustelun pohjalta siihen aihealueeseen liittyvää tietoisuutta. Esimerkiksi nuorten käsitys nettikäyttäytymisestä ja käsitys siitä, kuinka suojella siellä itseään.

Emme huomioineet monikulttuurisuutta ollenkaan väittämäkorttien aiheissa. Tämä oli tietoinen valinta, vaikka tiesimme aiheen tärkeäksi. Koimme, että monikulttuurisuus olisi itsessään niin laaja aihe, että siitä olisi voinut tehdä oman opinnäytetyön. Monikulttuurisille nuorille suunnattua materiaalia seksuaalisuudesta on edelleen hyvin vähän tarjolla. Muualta Suomeen muuttaneet nuoret elävät monesti kahden hyvin erilaisen kulttuurin välissä. Vaikka nuori viettäisi koulupäivän jälkeen vapaa-aikaa kotona, jo koulumaailma tarjoaa hyvin erilaisen kulttuurin, kuin mistä Suomeen muuttanut nuori on lähtöisin. Maahanmuuttajaperheiden vanhempien käsitykset seksuaalisuudesta saattavat poiketa hyvin paljon suomalaisesta kulttuurista ja nykypäivästä. Tämän takia maahanmuuttaja nuoret tarvitsisivat erityisesti tukea seksuaaliseen kasvamiseensa. Koulu-terveydenhuolto tavoittaa koko ikäluokan, joten myös maahanmuuttajanuoret olisi varmasti helpompi tavoittaa kouluterveydenhuollon kautta kuin esimerkiksi ehkäisyneuvolan avulla. (Apter 2006.) Kokemuksemme mukaan maahanmuuttajanuoret eivät yleensä osallistu koulun ulkopuoliseen toimintaan esimerkiksi nuorisotalojen tarjoamiin palveluihin, joten olisi tärkeää, että erityisesti kouluterveydenhuolto pyrkisi tukemaan maahanmuuttajanuorten seksuaalista kasvamista.

Väittämien testaus suoritettiin anonymisti, eikä palautteesta keskusteltu yleisesti luokahuoneessa. Tällä pyrimme tarjoamaan jokaiselle mahdollisuuden omaan mielipiteeseen ilman, että sen joutuu koko luokan edessä sanomaan.

Yllättävää oli, kuinka laajalti yhtenevä oli nuorten oma kokemus ja käsitys sosiaalisen median käyttäytymismalleista. Keskustelussa nuorten kanssa välittyi hällä väliä –asenne netissä tapahtuvasta kommunikoinnista ja nettiin laitettavasta materiaalista. Puhutaan, että tällä hetkellä peruskoulussa olevat nuoret ovat kasvaneet yhdessä Internetin ja median kehityksen kanssa mutta, onko nuorille siltikään kerrottu tarpeeksi Internetin ja muun sosiaalisen median käytön vaaroista?

Tiedon antaminen ja uhkista kertominen nähdään ainoana keinona suojella nuoria Internetin vaaroilta (Laukkanen 2007). Poliisi on tiedottanut runsaasti Internetiin liittyvästä lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä (Antikainen 2011) ja monet järjestöt tarjoavat neuvoja Internetin käyttämiseen (vrt. Mannerheimin Lastensuojeliitto 2011; Pelastakaa Lapset 2011; Väestöliitto 2011c;).

Tietoa on siis runsaasti tarjolla mutta onko se kuitenkaan riittävää: mitä muuta voisimme tehdä? Kokemuksemme mukaan aikuiset ovat havahtuneet Internetin vaaroihin mutta kokemus nuorten välinpitämättömyydestä tuntui surulliselta. On selvää, että välinpitämätön asenne Internetin vaaroihin, saattaa altistaa lapset ja nuoret esimerkiksi seksuaaliselle hyväksikäytölle netissä. Poliisi pitää seksuaalista hyväksikäyttöä yhtä vakavana rikoksena tapahtuipa se netissä tai reaali maailmassa mutta vanhemmat eivät aina osaa suhtautua samoin. Vanhemmat voivat vähätellä nuoren kokemusta tai jopa syyttää nuorta itseään. Ymmärretään, ettei nuori reaali maailmassa hakeudu hyväksikäytön uhriksi mutta ei aina ymmärretä, että tuskin kukaan nuori tietoisesti hakeutuisi hyväksikäytetyksi myöskään netissä. (Antikainen 2011.)

9.2 Opinnäytetyö ammatillisen kehityksen näkökulmasta

Opinnäytetyötä ryhdyttiin työstämään keväällä 2009. Produktin toteutus opinnäytetyönä oli toiminnan lähtökohtana alusta alkaen. Produktin koimme mielekkäänä työskentelymuotona ja sille löytyi heti motivoitunut yhteistyötaho. Opinnäytetyön alkuvaiheeseen haastetta toi epäselvyys ohjaavista opettajista. Vaikka alkuvaiheen epäselvyys tuntui hankalalta vaiheelta ja koko opinnäytetyön valmistuminen utopistiselta, auttoi se oppimaan keskeneräisyyden sietämistä. Tästä taidosta on ollut myöhemmin hyötyä, kun olemme tutustuneet työelämään. Terveystieteiden työ on ollut hektistä ja uuteen työtehtävään on monesti tartuttava ennen kuin edellinen on saatu valmiiksi.

Yhteinen päämäärä edesauttoi opinnäytetyön aloittamista sekavista olosuhteista huolimatta. Olimme alusta asti sitoutuneita ja innostuneita yhteisestä tavoitteesta. Produktin toteutus oli kaikkiaan varsin opettavainen kokemus ja sitä tehdessä oppi tavoitteiden ja aikataulutuksen merkityksen pitkäkestoisessa ja prosessinomaisessa työskentelyssä.

Terveydenhoitaja työ on usein itsenäistä työtä, jolloin itsensä johtamisen taidot ovat suuressa roolissa.

Tiedonkeruun menetelmät ja informaatiolukutaito kehittivät opinnäytetyötä tehdesämme. Terveydenhoitajan on kehitettävä ammattitaitoaan jatkuvasti (Haarala & Teräväskanto-Mäentausta 2008). Opinnäytetyötä varten olemme etsineet mahdollisimman ajantasaista ja asianmukaista lähdemateriaalia, jonka avulla olemme oppineet löytämään oikeita keinoja ja tietopohjaa siihen mihin ja mistä jatkossa kartuttaa osaamista. Olenaisen tiedon löytäminen epäolennaisen sijaan on kehittänyt meitä kriittisinä tiedon hankkijoina. Lisäksi kirjallinen osuus työstä on kehittänyt meitä sekä teknisesti että kielellisesti.

Teorialähteitä etsiessä olemme käyneet läpi monia teoksia aihealueeseen liittyen. Myös muut opinnäytetyöt ja tutkimukset ovat toimineet apuna etsiessämme lähteitä. Koemme oppineemme erottamaan hyvät ja luotettavat lähteet kerätessämme mahdollisimman kattavaa materiaalia. Huomasimme, että asiaa on tarkasteltava monesta eri näkökulmasta ja lähteestä. Esimerkiksi paljon aiheesta kirjoittanut ja aihetta tutkinut henkilö voi esittää asian hyvin yksipuolisesti ja vain omasta näkökulmastaan. Erityisesti seksuaalisuudesta ja sen kehittymisestä oli hankala löytää neutraalia tietoa, koska monet luotettavatkin lähteet on johdettu samojen alan asiantuntijoiden mielipiteistä kuitenkin kyseenalaistamatta niitä.

Uuden projektin luomisessa on huomioitava, ettei kaikki perustu tutkittuun ja kokemukselliseen tietoon, koska muuten ei synny mitään uutta (Terveyden edistämisen keskus 2005). Tähän törmäsimme, kun ryhdyimme etsimään teoriatietoa väittämäkorteista. Väittämäkorteista seksuaalikasvatuksessa ei löydy teoriatietoa. Olemme kuitenkin onnistuneet soveltamaan seksuaalikasvatusmenetelmien teoriatietoa väittämäkortteihin (vrt. Bildjuschkin & Malmberg 2000; Cacciatore 2005b; Järvinen 2007; Rostila 2003; Väestöliitto 2006). Tämän tiedon ja kokemuksemme mukaan väittämäkortit sopivat hyvin seksuaalikasvatuksen työkaluksi. Sosiaalialalla väittämäkortteja on käyttänyt ainakin Pesäpuu Ry (2010), joka on tehnyt väittämäkorteista valmiin työvälineen liittyen vanhemmuuteen, kasvatukseen, erotilanteisiin ja sijaishuoltoon. (Pesäpuu Ry 2010.)

Kun opinnäytetyötä ryhtyy työstämään parityönä, on luotava yhteiset pelisäännöt ja aikataulu työskentelylle. Vaikka meillä opinnäytetyöskentelyyn ryhtymistä helpotti aiemmin yhdessä tehdyt koulutehtävät, oli kuitenkin otettava huomioon että opinnäytetyö on useamman lukukauden kestävä yhteistyö. Työskentelyn aktiivisuus on ollut täysin liitoksissa opiskeluihin liittyviin opintokokonaisuuksiin ja niiden aikatauluihin. Parityöskentely kehitti oman työskentelyn johtamista ja suunnittelemista suhteessa työpariin ja yhdessä sovittuihin välitavoitteisiin. Opinnäytetyön työstäminen on ollut pienen tovin jopa täysin tauolla, kuitenkin aina työn ääreen palattaessa työskentely on sujunut hyvässä yhteishengessä. Toisen kanssa työskennellessä on joutunut joustamaan omista periaatteistaan mutta toisaalta ajoittain myös pakon edessä on huomannut toisen esittämän toimintamallin toimivan paremmin kuin oman suunnitelman, vaikkei siitä luullut olevansa valmis tinkimään. Näin ollen olemme oppineet joustamaan omista näkemyksistämme.

Väittämäkorttien aiheisiin on liittynyt paljon kirjoitettua teoretietoa (vrt. Aho ym. 2008; Cacciatore 2006; Ilmonen & Nissinen 2006; Laukkanen 2007; Väestöliito 2006). Koemme kuitenkin, että erityisen antoisaa on ollut avartaa omaa maailmankatsomustaan ja näkökulmiaan yhdessä pohtiessa väittämiä. Väittämien rakennetta mietittäessä olemme käyneet läpi niistä mahdollisesti syntyvää keskustelua esimerkkien kautta. On ollut ilo huomata, että jo meidän kahden kesken voi esittäytyä täysin erilaisia olettamuksia ja mielipiteitä.

Etsitty teoretietoa on antanut paljon tietoa nuorten toimintamalleista ja nuorten elämästä tällä hetkellä (Cacciatore 2005b; Cacciatore 2006; Laukkanen 2007; Lehto 2010; Terho ym. 2002). Toivomme, että tämä tieto kehittää valmiuksiamme nuorten kanssa työskennellessämme. Toisaalta on tärkeää muistaa jatkuva muutos yhteiskunnassamme ja sen vaikutus kohderyhmään. Omakohtaisesti pohdittaessa oma yläasteaika kuulostaa varsin erilaiselta nykyisen, vaikkei omasta peruskoulun käynnistä kovin pitkä aika.

Toinen laaja kokonaisuus on ollut seksuaalikasvatus. Lähdekirjallisuuteen tutustumalla olemme havainneet seksuaalikasvatuksen olevan vaikea aihe käsitellä sen kaikille osapuolille (Apter 2006; Cacciatore 2005a; (Kontula & Haavio-Mannila 1995; Kontula & Meriläinen 2007; Reinikainen 2002; Stakes 2002). Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja seksuaalisen identiteetin olemme kokeneet aiheina erittäin mielenkiintoiseksi. Työtä

tehdessämme kouluterveydenhoitajan rooli terveyden ja seksuaaliterveyden edistäjänä on vahvistunut entisestään. Kokemuksemme mukaan kouluterveydenhoitajalla ei kuitenkaan ole välttämättä valmiuksia puhua aiheista, eikä aiheita ole käsitelty meidänkään opinnoissa. Terveystenhoitajalta odotetaan tiedottavan koulun henkilökuntaa oppilaille ajankohtaisista asioista, jolloin terveydenhoitajan oma ammatillinen halu kehittyä korostuu. Varsinkin ajankohtaisista ja yleisesti puhuttavista aiheista koulun henkilökunta odottaa terveydenhoitajan olevan tietoinen ja omaavan valmiudet ammatilliseen keskusteluun.

Terveystenhoitaja voi oman aktiivisuuden ja kiinnostuksen kohteiden mukaan toimia opettajan pyynnöstä oppituntien pitäjänä (Tukkikoski 2009). Seksuaalisuus mielletään herkästi yksityisasiaksi, eikä siitä ole välttämättä totuttu juttelemaan vieraiden kanssa. Tutustumalla erialaisiin seksuaalikasvatuksen menetelmiin olemme kartuttaneet osaamista, jota pääsemme tulevaisuudessa hyödyntämään terveydenhoitajan työssä.

Väittämäkorttien kehittämisprosessi on kokonaisuudessaan ollut opettavainen kokemus. Se on rohkaissut meitä kokeilemaan ja kehittämään uusia työtapoja perinteisten terveydenedistämisen mallien rinnalle. Olemme oppineet, että yksi uusi ja luova työtapo voi olla parempi kuin kymmenen vanhaa.

LÄHTEET

- Aho, Tuulia; Kotiranta-Ainamo, Anna; Pelander, Anne; Rinkinen, Tuija & Alkio, Paula 2008. Puhutaan seksuaalisuudesta – nuori vastaanotolla. Helsinki: Väestöliitto.
- A-lehdet. Demi. Viitattu 1.11.2010. www.demi.fi
- Antikainen, Jutta 2011. Seksuaalirikollisuus netissä. Luento Seksuaalikasvatuksen kehittyvät käytännöt -koulutuksessa 1.3.2011. Helsingin kaupunki. Opetusvirasto.
- Apter, Dan 2006. Parempaa seksuaaliterveyttä nuorille. Kansanterveyslehti. 7/2006, 12–13.
- Bildjuschkin, Katriina & Malmberg, Ari 2000. Kerro meille seksistä: nuoren seksuaalikasvatus. Helsinki: Tammi.
- Cacciatore, Raisa 2005a. Seksuaalisuus - etu vai haitta koulutyölle? Teoksessa Heidi Peltonen & Lasse Kangas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 156–159.
- Cacciatore, Raisa 2005b. Minä opettajana. Teoksessa Heidi Peltonen & Lasse Kangas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 85–100.
- Cacciatore, Raisa 2005c. Kasvun ja kehityksen aika – kiva opettaa kasvavalle ja kehittyvälle. Teoksessa Heidi Peltonen & Lasse Kangas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 101–122.
- Cacciatore, Raisa 2006. Lasten ja nuorten seksuaalisuus. Teoksessa Dan Apter, Leena Väisälä & Kari Kaimola (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim, 205–222.
- Ewles, Linda & Simnett, Ina 1995. Terveiden edistämisen opas. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutussäätiö.
- Haarala, Päivi & Mellin, Oili-Katriina 2008. Kansanterveystyö ja terveyden edistäminen. Teoksessa Päivi Haarala, Hilikka Honkanen, Oili-Katriina Mellin & Tiina Tervaskanto-Mäentausta (toim.) Terveystiedon opettajan osaaminen. Helsinki: Edita, 42–59.

- Haarala, Päivi & Tervaskanto-Mäentausta, Tiina 2008. Terveydenhoitajan ammatillinen osaaminen. Teoksessa Päivi Haarala, Hilikka Honkanen, Oili-Katriina Melin & Tiina Tervaskanto-Mäentausta (toim.) Terveydenhoitajan osaaminen. Helsinki:Edita, 22–38.
- Imonen, Tuisku & Nissinen, Jussi 2006. Sanasto. Teoksessa Dan Apter, Leena Väisälä & Kari Kaimola (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki:Duodecim, 432–457.
- International Planned Parenthood Federation 2008. Sexual rights: an IPPF declaration. London: International Planned Parenthood Federation.
- IRC-Galleria 2010. IRC-Galleria. Viitattu 1.11.2010. <http://irc-galleria.net/>
- Järvinen, Sari 2007. Seksuaaliopetus yläkouluissa: mitä, milloin ja miten – Lukion 2. ja 3. luokan oppilaiden ajatuksia seksuaalisuudesta ja sen opetuksesta yläkouluissa. Jyväskylän yliopisto. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Pro gradu-työ.
- Kontula, Ismo & Meriläinen, Henna 2007. Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Väestöliitto.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila, Elina 1995. Matkalla intohimoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämänkertojen kuvaamana. Porvoo: WSOY.
- Laakso, Sari 2008. 9.-luokkalaisten nuorten toiveita ja ehdotuksia koulun seksuaaliopetuksesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Laukkanen, Marjo 2007. Sähköinen seksuaalisuus: tutkimus tyttöydestä nettikeskusteluissa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lehto, Heli 2010. Kaksi tositarinaa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta. Teoksessa Markku Suortamo, Liisa Tainio, Elina Ikävalko, Tarja Palmu & Sirpa Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: Ps-Kustannus, 133–142.
- Lehtonen, Jukka 2010. ”Kaikki kuvatkin ovat sellaisia: isä, äiti ja lapsi” - heteronormisuus eri koulutusasteilla. Teoksessa Markku Suortamo, Liisa Tainio, Elina Ikävalko, Tarja Palmu & Sirpa Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: Ps-Kustannus, 87–110.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2011. Minä ja media. Viitattu 31.3.2011
http://www.mll.fi/nuortennetti/mina_ja_media/

- Nummelin, Raija 2000. Seksuaalikasvatusmateriaalit – pääkaupunkiseutulaisten nuorten näkemyksiä ja kokemuksia. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos.
- Nummelin, Raija; Rimpelä, Matti; Luopa, Pauliina; Stubbe, Jennifer & Jokela, Jukka 2000. Seksuaalikasvatus helsinkiläisten yläasteiden haasteena. Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus 2010. Terveystieto. Viitattu 1.11.2010.
<http://www.edu.fi/perusopetus/terveystieto>
- Parkkunen, Niina; Vertio, Harri & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2001. Terveysaineiston suunnittelun ja arvioinnin opas. Helsinki: Terveystieteen tutkimuskeskus.
- Pelastakaa Lapset 2011. Mediakasvatus. Viitattu 31.3.2011.
<http://www.pelastakaa.fi/toiminta/mediakasvatus/>
- Pesäpuu 2010. Pesäpuu ry. Viitattu 1.2.2011. <http://www.pesapuu.fi/>
- Pietilä, Anna-Maija; Eirola, Raija & Vehviläinen-Julkunen, Katri 2001. Työmenetelmiä terveyttä edistävissä asiakastyössä. Teoksessa Anna-Maija Pietilä, Tuovi Hakulinen, Eila Hirvonen, Päivikki Koponen, Eeva-Maija Salminen & Kirsi Siroila (toim.) Terveystieteen tutkimuskeskus. Uudistuvat työmenetelmät. Helsinki: WSOY, 148–164.
- Reinikainen, Riikka 2002. Nuorten seksuaalisuuteen kasvaminen – Tutkimus yläasteen seksuaalikasvatuksesta ja sen arvopohjasta nuorten seksuaalisen kasvun tukijana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rikoslaki 1998/563. Viitattu 10.1.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.
- Rostila, Mikko 2003. Sukupuolitautilien ehkäisy. Teoksessa Kimmo Koskenvuo (toim.) Sairauksien ehkäisy. Helsinki: Duodecim, 657–658.
- Sallinen, Paula 2010. Neidonmetsästäjät. Keski-Suomalainen 20.7.2010. Viitattu 1.11.2010.
<http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/neidonmets%C3%A4st%C3%A4j%C3%A4t/582432>
- Savola, Elina & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2005. Terveystieteen tutkimuskeskus. Uudistuvat työmenetelmät. Helsinki: Terveystieteen tutkimuskeskus.

- Simoila, Riitta 1994. Terveydenhoitajan työn kehitys, ristiriidat ja työorientaatiot. Helsinki: Stakes.
- Stakes 2002. Kouluterveydenhuolto 2002 Opas kouluterveydenhuollolle, peruskouluille ja kunnille. Stakes, oppaita 51. Helsinki: , Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Terho, Pirjo; Ala-Laurila, Eija-Liisa; Laakso, Juhani; Krogius, Hillevi & Pietikäinen, Matti (toim.) 2002. Kouluterveydenhuolto. Helsinki: Duodecim.
- Tervaskanto-Mäentausta, Tiina 2008. Kouluikäinen ja nuori. Teoksessa Päivi Haarala, Hilikka Honkanen, Oili-Katriina Mellin & Tiina Tervaskanto-Mäentausta (toim.) Terveydenhoitajan osaaminen. Helsinki:Edita, 365–404.
- Terveyden edistämisen keskus 2005. Terveyttä edistävän viestinnän suuntaviivat. Viitattu 4.1.2011.
<http://www.tekry.fi/timage.php?i=100335&f=1&name=Terveytt%E4+ed>
- Terveydenhuoltolaki .2010/1326. Viitattu 13.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>
- Tikkanen, Jouni 2009. Facebookissa on jo lähes 600 000 suomalaista. Viitattu 1.11.2010.
<http://www.hs.fi/talous/artikkeli/Facebookissa+on+jo+l%C3%A4hes+600%20A0000+suomalaista/1135249064808>
- Tukkikoski, Tanja 2009. Terveydenhoitajan rooli ja yhteistyön eri muodot kouluterveydenhuollossa. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 28.5.2009. Viitattu 22.3.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090380>
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Väestöliitto 2001. Koululaisten tiedot seksuaaliterveydestä. Väestötutkimuslaitos. Kat-sauksia E11/2001.
- Väestöliitto 2006. Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 1.11.2010.
http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/52449/file/VLSekster_vpolohjelma.pdf.
- Väestöliitto 2011a. Nuorten seksuaalioikeudet. Viitattu 31.3.2011.

<http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/seksuaalioikeudet/>

Väestöliitto 2011b. Seksuaalioikeudet. Viitattu 31.3.2011.

http://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/seksuaaliterveys/tietoa_seksuaaliterveydesta/tietopankki/seksuaalioikeudet/

Väestöliitto 2011c. Netti ja media. Viitattu 31.3.2011.

http://www.vaestoliitto.fi/murkun_kanssa/tietoa/netti_ja_media2/

LIITE 1: Saatekirje terveydenhoitajille

Hei!

Tässä on sinulle uusi työväline käytettäväksi nuorten kanssa käytävään keskusteluun seksuaalisuudesta. Opinnäytetyönämme oli valmistaa materiaalia seksuaalikasvatuksen tueksi yläasteelle. Päädyimme väittämäkortteihin mahdollisena uutena työvälineenä, joka on edullinen ja helppo käyttää.

Olemme vierailleet nuorten keskustelupalstoilla ja sieltä nostaneet esille väittämissä olevia ongelmia. Lisäksi olemme tutustuneet aiheeseen liittyvään teoretietoon. Väittämät on jaettu kahteen pääaiheeseen; seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja seksuaalisen identiteetin kehittyminen.

Tarkoitus on, että väittämät esitetään joko pienryhmissä tai koko luokalle. Väittämien pyrkimyksenä on toimia keskustelun herättäjänä. Väittämät jättävät oikean ja väärän vastauksen avoimeksi ja antaa tilaa nuoren omille mielipiteille. Päämääränä on, että nuori saa yhdessä turvallisen aikuisen kanssa pohtia syntyviä ajatuksia. Toisaalta terveydenhoitaja aikuisena voi tarpeen vaatiessa ohjata keskustelun kulkua.

Väittämät ja kysymykset ovat pyritty jättämään mahdollisimman avoimiksi keskustelun syntymisen helpottamiseksi. Mikäli keskustelun syntyminen on aluksi hankalaa, voi terveydenhoitaja esimerkiksi jakaa ryhmät väittelemään vastakkain. Näin jokainen pääsee pohtimaan asiaa ääneen ja toivottavasti se herättää nuorten mielenkiinnon.

Väittämät ovat PowerPoint-tiedostona, joten niitä voidaan näyttää dia-esityksenä tai paperiversiona. Paperimuodossa ne voidaan jakaa ryhmäläisille ensin itsekseen pohdittavaksi tai jokainen voi valita itseään askarruttavan väittämän. Paperiversiona käyttötapoja on siis useita. Pääasia, että nuoret saisivat mahdollisuuden keskusteluun.

Olemme keränneet linkkilistan aiheeseen sopivista ja luotettavista palvelun tarjoajista.

Terveisin,
Kaarin Savolainen & Elsi Laitinen
Terveydenhoitajaopiskelijat

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Linkkejä liittyen seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen:

Terveydenhoitajalle

- <http://www.mll.fi/kasvattajille/>
MLL tarjoamasta kasvatuspalvelusta, sivuilla oppituntimateriaalia mediakasvatukseen liittyen.
- <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/nettiturvallisuustyö/tietoa-ammattilaisille/>
Hyvä tietolähde seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä sen valmistelusta Internetissä.
<http://www.youtube.com/watch?v=guh6rOKZOvo> Pelastakaa Lapset Ry:n Grooming video
(grooming=viettely, seksuaalisen hyväksikäytön valmistelu)

Nuorille

- <http://www.mll.fi/nuorille>
Mannerheimin lastensuojeluliitto tarjoaa tukea nuortenpuhelimesta tai – netistä. Turvalliset ja koulutetut aikuiset vastaavat kysymyksiin, joko puhelimen välityksellä tai kirjeitse. Kysyä voi myös anonyymisti.
- <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/nuorisotoiminta/manteli-tukichat/>
Manteli-tukichatissa voi keskustella turvallisen aikuisen kanssa aiheesta kuin aiheesta. Tarvittaessa aikuinen voi neuvoa eteenpäin ongelman ratkaisemiseksi. Kysyä voi myös anonyymisti.
- http://www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/mita_vaestoliitto_tekee/palvelut/puhelinneuvonta/poikien_puhelin/ Väestöliiton poikien puhelin.
- <http://www.vaestoliitto.fi/nettipalvelut/nettivastaanotto/> Jos olet alle 18 -vuotias, voit varata 45 minuutin ajan nettivastaanotolle. Voit keskustella muun muassa kehoon, kehittymiseen, seurusteluun, seksiin tms. liittyen asiantuntijan kanssa. Kahdenkeskeinen keskustelu on luottamuksellinen ja halutessasi nimeätön.
- <http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/> Tietoa mm. seksuaalioikeuksista ja seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. Tieto on asiallista ja kirjoitettu nuorille sopivalla tavalla.
- www.tyttöjentalo.fi 10–28-vuotiaille tytöille tarjolla avointa toimintaa sekä erilaisia ryhmiä.

Linkkejä liittyen seksuaalisen identiteetin kehittymiseen:

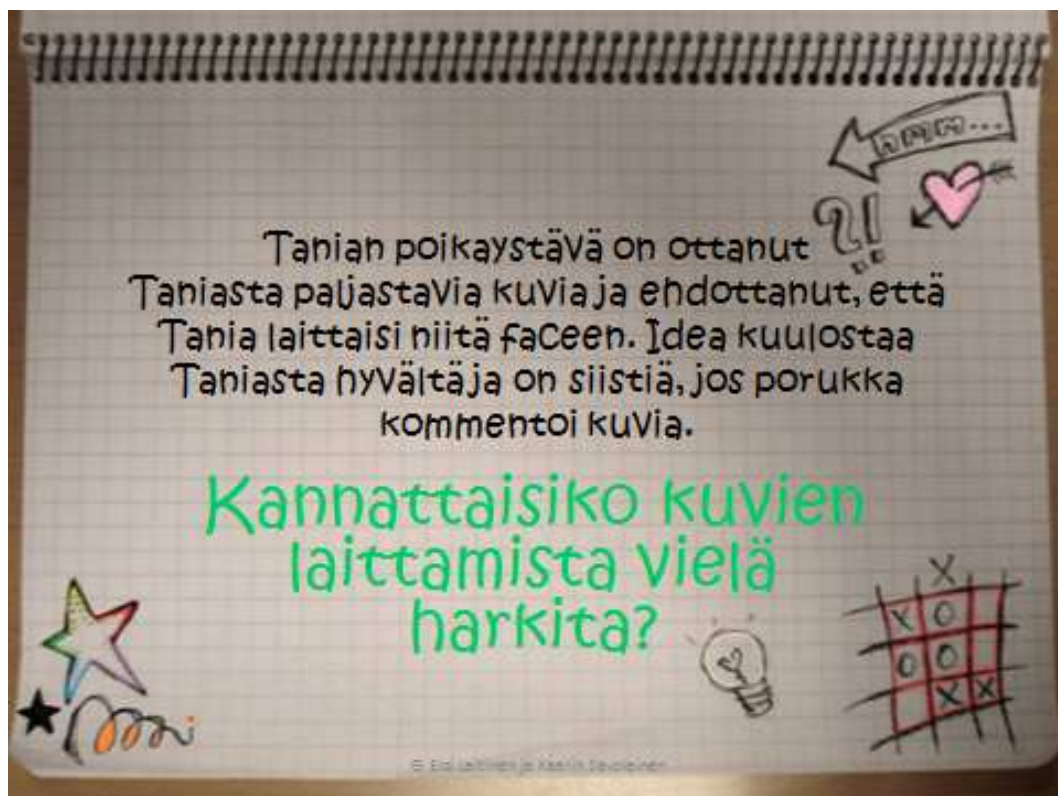
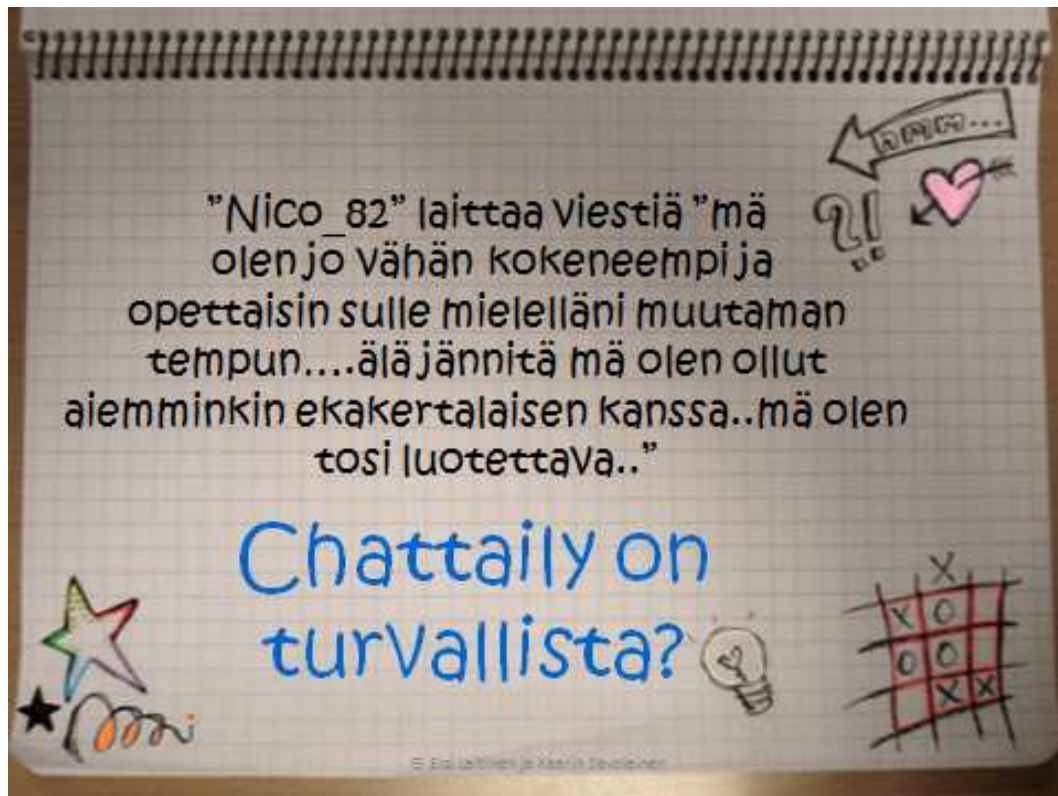
Terveydenhoitajalle

- http://www.seta.fi/doc/materiaali/HLB-nuorten_vanhemmille.pdf
Setan esite homo-, lesbo ja bi-lasten vanhemmille. Hyvää tietoa myös terveydenhoitajalle.
- <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/386057/Portaat+selitys.pdf> seksuaalisuuden portaat.
http://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/seksuaaliterveys/tietoa_seksuaaliterveydesta/
Tietoa ammattilaisille seksuaalisuuteen liittyen.

Nuorille

- <http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/>
 - ➔ Kasvu ja kehitys: Tietoa murrosiästä sekä siihen liittyvistä tunteista, tietoa tyttöjen ja poikien fyysisistä muutoksista sekä seksuaalisuuden portaat.
 - ➔ Kaverit ja seurustelu: Tukiverkoston merkityksestä. Seurustelusta ja sen eri vaiheista sekä miten selvitä pettymyksistä. Seksuaaliset suuntautumiset. Minä ja media; turvaohjeita ja neuvoja netissä käyttäytymiseen sekä mm. kuvien lisäämisestä nettiin.

LIITE 2: Väittämäkortit seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta

Elina ja Tommi on deittaillu
3,5 kuukauden ajan. Elinan mielestä nyt
olisi seksin aika ja koska Tommi ei ole vielä
suostunut on Elina uhannut jättää Tommin.

Onko pakko jos ei
tahdo?

© Elin Lehtinen ja Minna Tevelinen

Minna ihmettelee kun muut puhuu seksistä
ja kuka on ollut kenen kaa. Minna ajattelee
ettei seksi kuulu vielä yläasteelle.

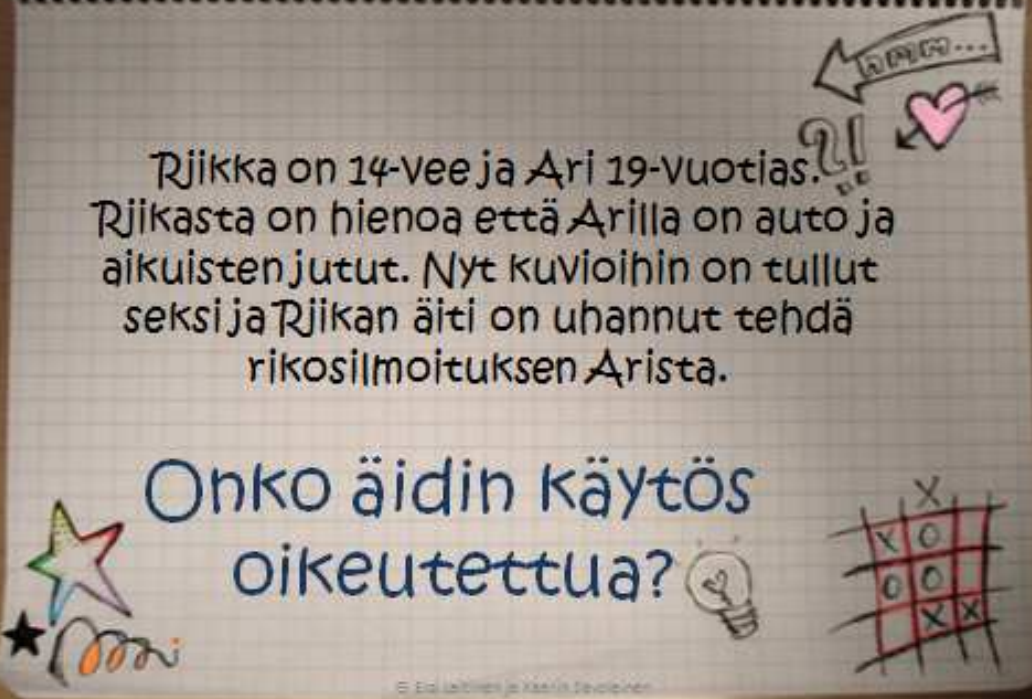
Onko Minna
outo?

© Elin Lehtinen ja Minna Tevelinen

Rikka on 14-vee ja Ari 19-vuotias. Rikasta on hienoa että Arilla on auto ja aikuisten jutut. Nyt kuvioihin on tullut seksi ja Rikan äiti on uhannut tehdä rikosilmoituksen Arista.

Onko äidin käytös oikeutettua?

© Erii Lehtinen ja Xeenin Teollisuus

Linkkejä

[Tietoa seksuaalioikeuksista](http://www.vaestoliitto.fi/huoret/seksi/) (www.vaestoliitto.fi/huoret/seksi/)

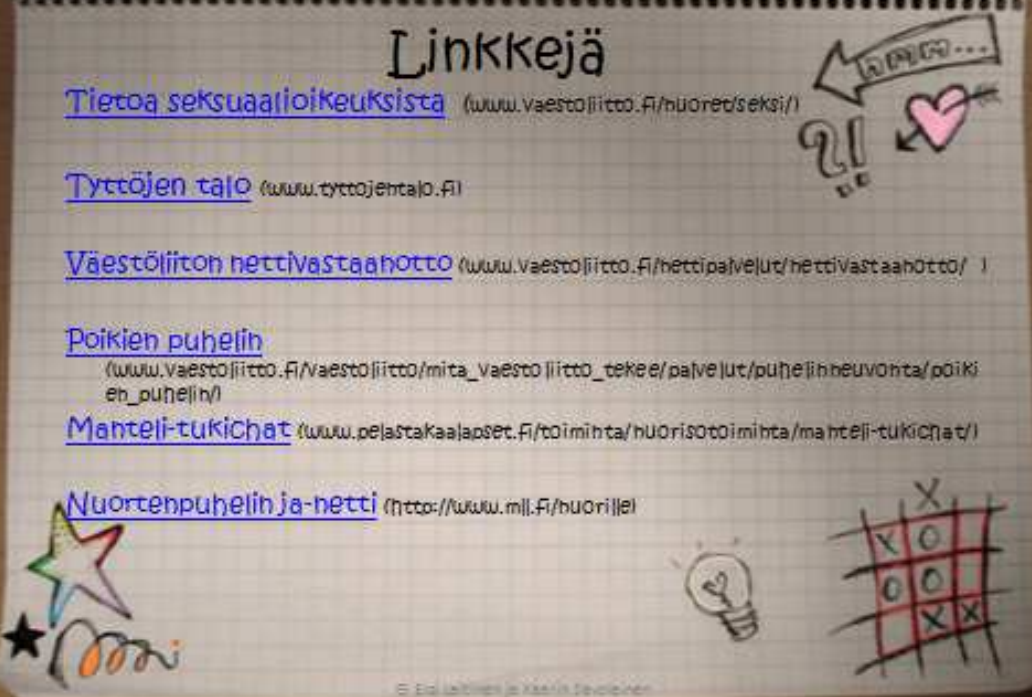
[Tyttöjen talo](http://www.tyttöjentalo.fi) (www.tyttöjentalo.fi)

[Väestöliiton nettivastaaotto](http://www.vaestoliitto.fi/hettipalvelut/hettivastaaotto/) (www.vaestoliitto.fi/hettipalvelut/hettivastaaotto/)

[Poikien puhelin](http://www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/mita_vaestoliitto_tekee/palvelut/puhelinneuvonta/poiki_eh_puhelin/)
(www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/mita_vaestoliitto_tekee/palvelut/puhelinneuvonta/poiki_eh_puhelin/)

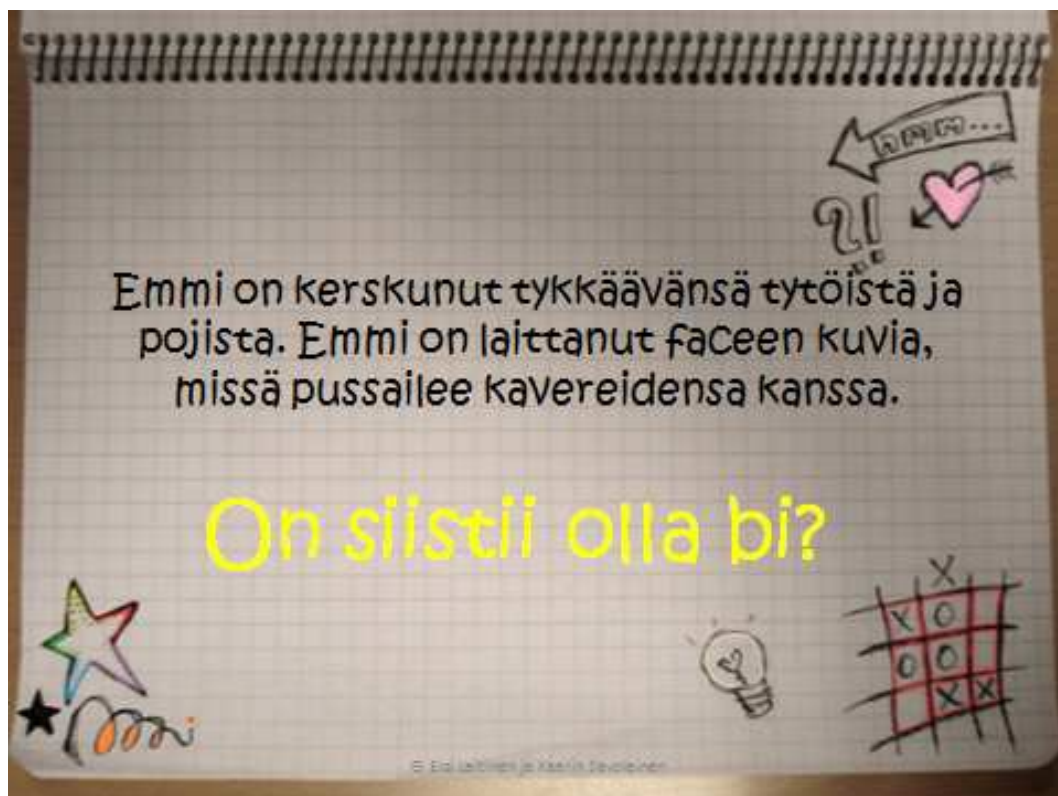
[Manteli-tukichat](http://www.pelastakaaajat.fi/toiminta/huorisotomihnta/manteli-tukichat/) (www.pelastakaaajat.fi/toiminta/huorisotomihnta/manteli-tukichat/)

[Nuortenpuhelin ja-netti](http://www.mll.fi/huorille/) (http://www.mll.fi/huorille/)

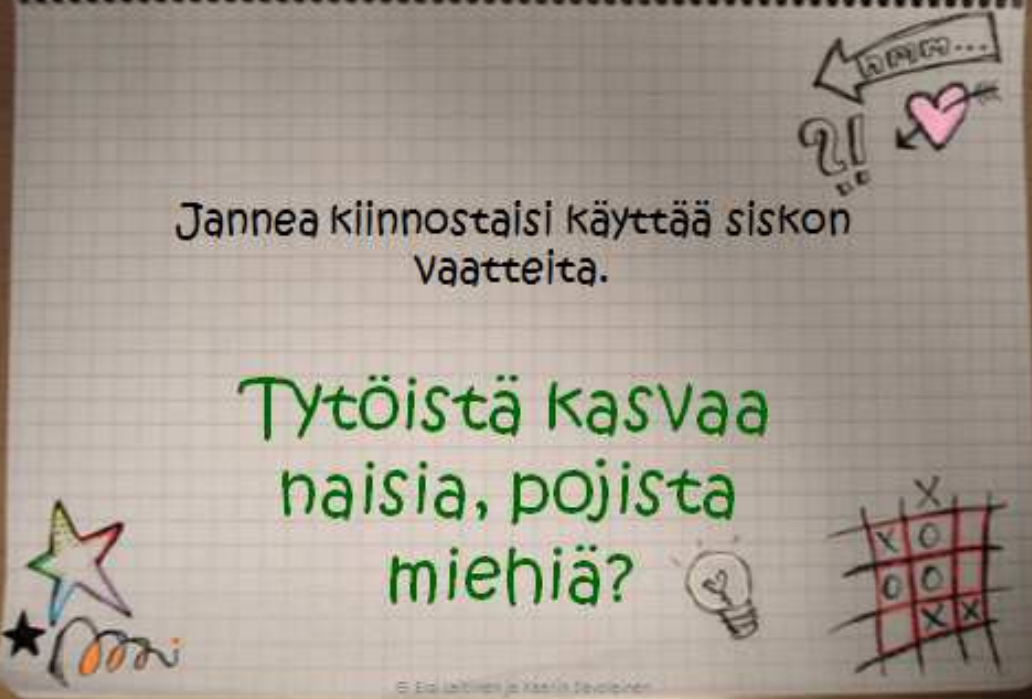
© Erii Lehtinen ja Xeenin Teollisuus

LIITE 3: Väittämäkortit seksuaalisen identiteetin kehityksestä

Jannea kiinnostaisi käyttää siskon vaatteita.

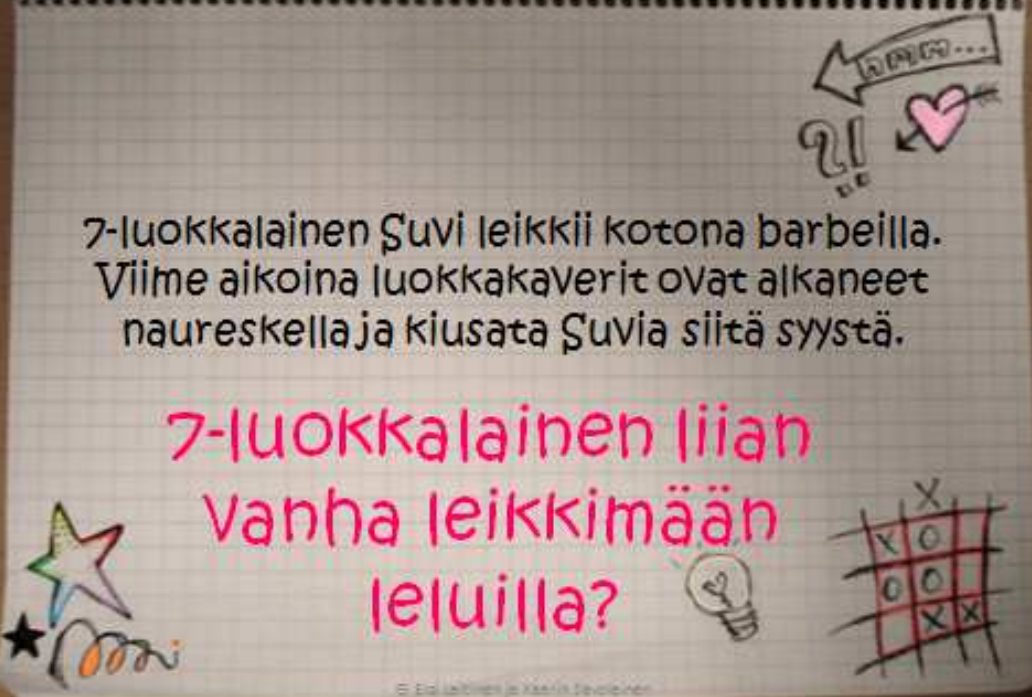
Tytöistä kasvaa naisia, pojista miehiä?

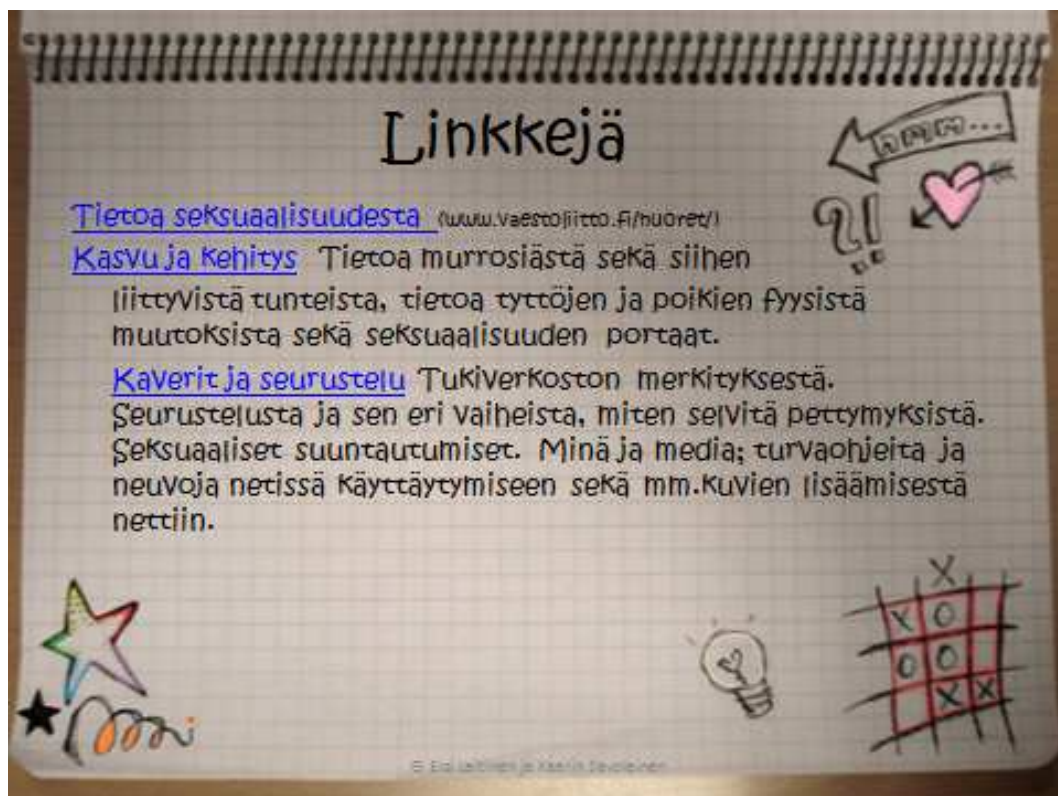
© Eeli Lehtinen ja Katriina Teveläinen

7-luokkalainen Suvu leikkii kotona barbeilla. Viime aikoina luokkakaverit ovat alkaneet naureskella ja kiusata Suvia siitä syystä.

7-luokkalainen liian vanha leikkimään leluilla?

© Eeli Lehtinen ja Katriina Teveläinen

LIITE 4: Palautelomake nuorille

Sukupuoli:

Mitä mieltä olit väittämien selkeydestä? Oliko teksti selkeästi esillä?

Olivatko tausta/kuviot sopivia yläasteikäiselle? Jos ei niin miksi ja miten parantaisit niitä?

Oliko väittämien kieliasu uskottavaa? Jos ei niin miksi ja miten parantaisit sitä? Esim. yksittäisiä sanoja.

Olivatko väittämien aiheet sopivia yläasteikäiselle? Jos ei niin miksi ja miten parantaisit niitä?

Kiitos! ☺